

Cengizhan Anadolu Lisesi

DİL VE ANLATIM 12
Ders Notları

Türk Dili ve Edebiyatı Zümresi

SANATSAL METİNLER

ANLATMAYA DAYALI METİNLER

FABL– MASAL – HİKÂYE – ROMAN

1. FABL

- ⇒ Ahlak dersi vermek amacıyla yazılan yazılardır. Olayların bitkiler, hayvanlar ve cansız varlıklar arasında geçtiği edebi yazılardır. Olaylar bizi güldürürken eğitir. İnsanlar arasında geçen iyi-kötü, cesur-korkak, dürüst-ikiyüzlü, gözü tok-aç gözlü gibi çatışmalar anlatılır. Fablın de dört ögesi vardır; kişiler, olay, zaman, yer.
- ⇒ Manzum olarak yazılır ancak mensur fabllar da vardır.
- ⇒ Alegorik (sembolik) hikâyelerdir.
- ⇒ İnsanlara ahlak ve ibret dersi vermek örnek göstermek ya da bir düşünceye güç kazandırmak isteyen bir çeşit masaldır.
- ⇒ **Teşhis** ve **intak** sanatları üzerine kurulmuştur.
- ⇒ Fabllar aslında bir çeşit masaldır. Ancak masallar nesirken, fabllar genelde nazımdır.

TÜRK VE DÜNYA EDEBİYATINDA FABL

- Batıda ilk örneği Ezop Masalları'dır.
- Ezop Masalları'nın kaynağı Hint filozofu **Beydaba**'nın yazdığı "**Kelile ve Dimne**" adlı eseridir.
- Bu türü ünlendiren yazar, Fransız yazar **La Fontaine**'dir.
- Türkçedeki ilk örneği **Şeyhi**'nin '**Harname**'sidir.
- Türk edebiyatında Batılı anlamda fabl, Tanzimat döneminde **Şinasi**'nin 17. yy. Fransız yazarı **La Fontaine**'den çevirileriyle görülmeye başlamıştır.
- **Dünya edebiyatı**nda ilk ve önemli fabllar Hint yazarı **Beydeba**'ya aittir. **Beydeba**'nın fablları **Kelile ve Dimne** adlı bir eserde toplanmıştır.
- **Orhan Veli Kanık** ve **Sabahattin Eyüboğlu**, **La Fontaine**'den fablları Türkçeye çevirmiştir.

2. MASAL

- ⇒ Kahramanları olağanüstü varlıklar olan, bilinmeyen bir yerde tamamen hayal ürünü olayların anlatıldığı sözlü edebiyat türüdür.
- ⇒ Dünya edebiyatının en eski ve yaygın türlerindendir.
- ⇒ Masalarda belirsiz zaman ifadeleri kullanılır. Evvel zaman içinde, günün birinde, yıllardan sonra...
- ⇒ Masalarda gerçek olmayan mekânlar kullanılır. Kaf Dağı, periler padişahının ülkesi, yedi kat yerin altı...
- ⇒ Kahramanlar insanüstü nitelikler gösterir.
- ⇒ İyiler hep iyi, kötüler hep kötüdür.
- ⇒ İyiler ödüllendirilir, kötüler cezalandırılır.
- ⇒ Çocukların eğitiminde kullanıldığından eğitime, ders verme amacı taşır.

- ⇒ Evrensel konular işlenir.
- ⇒ Dini ve milli unsurlar yer almaz.
- ⇒ Olaylar genellikle miş'li geçmiş zamanda anlatılır. Şimdiki zaman ve geniş zaman da kullanılır.
- ⇒ Masallar ilahi bakış açısıyla anlatılır.
- ⇒ Masalların Hindistan'da doğduğu sanılmaktadır.

Masallar ikiye ayrılır:

1. **Halk Masalları:** Kaynağı, yaratıcısı bilinmeyen masallardır. Toplumun geleneklerini, düşüncesini, zevkini sözlü olarak kuşaktan kuşağa bildirir.
2. **Sanatlı Masallar:** Yazarı, yaratıcısı bilinen masallardır. Bir düşünceyi ortaya koymak, yemek, toplumun aksaklıklarını belirtmek için yazarlar bu türden yararlanır.

Bir masalda üç bölüm bulunur:

1. **Döşeme:** Masala giriş bölümüdür. Kalıplaşmış tekerlemeler kullanılır.
2. **Olay:** Giriş, gelişme ve sonuç bölümlerini içine alan asıl masalın anlatıldığı kısımdır.
3. **Dilek:** Kalıplaşmış güzel sözlerle masalın sonlandırıldığı kısımdır. Onlar erdi muradına, biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü...

MASALIN UNSURLARI

1. **Olay:** Gerçek dışı ve olağanüstü bir plan üzerine kurulu, olay ya da olaylar bütünüdür.
2. **Kişiler:** İnsanlar, hayvanlar ve cin, peri, dev gibi varlıklardır.
3. **Yer:** Gerçek dışı yerlerdir. Kaf Dağı, Yedi Derya Adası gibi masal ülkeleri ve masal yerleridir.
4. **Zaman:** Bilinmeyen bir zamandır. Masalın başında tekerlemeyle bu bilinmezlik ortaya konulur. "Evvel zaman içinde, bir varmış bir yokmuş..."
5. **Dil ve Anlatım:** Masallar sözlü ürünlerdir. Masalların anlatımı önemlidir. Çünkü dinleyeni masal dünyasına çekebilmek anlatıcının ustalığına bağlıdır. Masalların dili, halkın konuştuğu dildir. Masallar ilahi bakış açısıyla anlatılır. Anlatan her

şeyi gören ve yaşayan olmayabilir; ama her şeyi bilendir.

Masal- Destan Karşılaştırması

- Masallar tamamen hayal ürünüdür Destanlar ise toplumun geçmişte yaşadığı önemli ve iz bırakan olaylar neticesinde söylenmiştir.
- Masallar evrensel öğeler temalar içerir. Destanlar ise milli nitelik taşır.
- Anlatmaya dayalı olay metni olması, sözlü halk edebiyatı verimi olması ve olağanüstülükler taşıması ortak özellikleridir.

TÜRK VE DÜNYA EDEBİYATINDA MASAL

- Türk edebiyatında en tanınmış masal kahramanı Keloğlan'dır.
- Edebiyatımızda masalları derleyip yazıya geçirme adına **Eflatun Cem Güney** ve **Pertev Naili Boratav** önemli çalışmalar yapmışlardır.
- Avrupa'da bu türün temelini fabl yazarı olarak bildiğimiz **La Fontaine** atmıştır.
- "**Binbir Gece Masaları**" Arap edebiyatında masal türünün önemli örneğidir.
- Alman edebiyatında **Grimm Kardeşler**, Danimarka edebiyatında **Hans Christian Andersen** masal türünün önemli temsilcileridir.

3. HİKÂYE (ÖYKÜ)

- ⇒ Hayatın dar bir bölümünde olmuş ya da olması mümkün olan olayları anlatan kısa sanat eserleridir.
- ⇒ Tek bir olay vardır. Olaycıklar yoktur.
- ⇒ Şahıs kadrosu romana göre dardır.
- ⇒ Kişiler çoğu zaman hayatlarının belli bir anı içinde anlatılır.

Hikâye türünün tarihi gelişimi

- ⇒ Dünya edebiyatında hikâye türünün ilk örneklerini İtalyan yazar **Giovanni Boccacio**, "**Decameron**" adlı eserine vermiştir.
- ⇒ Edebiyatımızda ilk hikâye örnekleri Tanzimat'tan sonra görülür. İlk hikâye kitabı **Ahmet Mithat Efendi**'nin "**Letaif-i Rivayat**" adlı eseridir.
- ⇒ İlk realist kısa öyküleri ise **Sami Paşazade Sezai**, "**Küçük Şeyler**" adlı eserine vermiştir.

Hikâyeleri dört grupta inceleyebiliriz:

A) Halk Hikâyeleri:

- ⇒ Edebiyatımızda 16. yüzyıldan itibaren destanın yerini alan halk hikâyeleri, sözlü geleneğin önemli bir ürünüdür.
- ⇒ Halk hikâyeleri destan döneminin sonunda ortaya çıkmış eserlerdir.

- ⇒ Âşıkların kahvelerde, köy odalarında, özel günlerde söyledikleri hikâyelerdir.
- ⇒ Nesilden nesle sözlü olarak yayılmış anonim eserlerdir.
- ⇒ Halk hikâyeleri döşeme, olay ve dilek bölümlerinden oluşur.
- ⇒ Yer yer masal ve destan özelliklerini gösterir.
- ⇒ Genellikle aşk konusunun işlendiği halk hikâyelerinde zaman zaman kahramanlık konularıyla dini konuların da işlendiği görülür.
- ⇒ Gerçek ve hayali birtakım olayların, maceraların nesilden nesle anlatılmasıyla oluşur.
- ⇒ Halk hikâyelerinde tarihi olaylar (destana göre) daha azdır.
- ⇒ Nazım ve nesir karışıktır. Zamanla nesir kısmı ağırlık kazanır.
- ⇒ Olaylar ve kişiler (destana göre) gerçeğe daha yakındır. Ancak olağanüstülüklerle rastlanır.
- ⇒ Halk hikâyeleri, destanla hikâye arasında bir geçiştir.
- ⇒ Destanlardaki "alp tipi" yerini "âşık tipi"ne bırakmıştır.
- ⇒ Kahramanlar, günlük hayatta zor rastlanabilecek idealist tiplerdir. Normal insanın yapabileceklerinin yanında, arzu ettiklerini de gerçekleştirebilecek özelliklere sahiptir.
- ⇒ Genellikle belli bir zaman ve mekân yoktur.
- ⇒ Hayal unsurları kullanıldığı için zaman ve mekânın sınırları belli değildir.
- ⇒ Halk hikâyelerinde ilahi bakış açısı kullanılır.
- ⇒ Destandan halk hikâyeciliğine geçişin ilk örneği Dede Korkut Hikâyeleri'dir.
- ⇒ Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber aşk temalı halk hikâyeleridir.
- ⇒ **Destandan farkı:** Destanlar halk hikâyelerinden farklı olarak tarihi bir olaya dayanır. Halk hikâyeleri destana göre daha gerçekçidir. Destanlarda kahramanlık öne çıkarken, halk hikâyelerinde aşk teması öne çıkar. Destanlardan farklı olarak halk hikâyelerinin başlangıcında ve sonunda tekrar edilen söz kalıpları kullanılır.

B) Olay Hikâyeleri:

- ⇒ "**Maupassant tarzı**" da denir.
- ⇒ Olay esastır.
- ⇒ Kişiler fiziki ve ruhi özellikleriyle az da olsa tanıtılır.
- ⇒ Zaman ve mekân hikâye içinde verilir.
- ⇒ Olay, kişi, mekân ilişkisi gerçeklik duygusu uyandırır. Sebep- sonuç bağlantılarına dikkat edilir.
- ⇒ Serim, düğüm ve çözüm belli bir sıra dâhilinde yer alır. Olaylar belli bir zamanda başlar, belli bir zamanda gelişir, belli bir zamanda sona erer.
- ⇒ Belirli bir olay vardır. Hikâye bu olay etrafında gelişir.
- ⇒ Hikâye beklenmedik bir sonla bitirilir.
- ⇒ Merak öğesi ön plandadır. Düğüm bölümünde oluşan merak çözüm bölümünde giderilir.

⇒ Bizdeki önemli temsilcileri, **Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay**'dir.

C) Durum-Kesit Hikâyeleri:

- ⇒ “**Çehov tarzı**” da denir.
- ⇒ Olaydan çok insanın belli bir zaman dilimindeki durumu anlatılır.
- ⇒ Anlatım ön plandadır. Hayatın doğal akışı içinde belli bir kesiti anlatılır. Belirli bir olay yoktur.
- ⇒ Zaman ve mekân verilmez, sezdirilir.
- ⇒ Kişiler fiziki ve ruhi özellikleriyle tanıtılmaz; yalnızca olayla ilgili yönleri öne çıkarılır.
- ⇒ Merak ögesi ikinci plandadır. Duygu ve hayaller ön plana geçer.
- ⇒ Kahramanlar arasındaki çatışmadan ziyade hayatın doğallığı içinde insanların davranışları, birbirleriyle ilişkileri, olaylar ve düşünceler karşısındaki tepkileri işlenir.
- ⇒ Düşümlerin çözümü belli bir sonuca ulaşmaz. Bu yüzden sonuç okuyucuyu şaşırtır. Olayların ve durumların akışı, okuyucunun hayal gücüne bırakılır.
- ⇒ Bizdeki önemli temsilcileri, **Sait Faik Abasıyanık, Memduh Şevket Esendal**'dir.

D) Bireysel Merkezli Hikâyeler:

- ⇒ “**Ben merkezli hikâye**” de denir.
- ⇒ Hikâyecinin gözlemlerinden ve dış dünyada yaşanan olaylardan yola çıkarak bireysel bunalım ve çıkmazlarını dile getirdiği hikâyelerdir.
- ⇒ Hikâyecinin kişiliğiyle hikâye kişileri adeta iç içe girmiş, anlatanla anlatılan birleşmiştir.
- ⇒ Yaşanan ile arzu ve hayal edilenin birlikteliği söz konusudur.
- ⇒ Dış dünya olduğu ve görüldüğü gibi değil bireyin içinde bulunduğu ruh haline göre anlatılır.
- ⇒ Bunalım ve yaşama sevinci arasında kalan bireyin düş dünyasına sığındığı anlatılır.
- ⇒ **Sait Faik Abasıyanık**'ın 1945'ten sonra yazdığı “**Kınalıada'da Bir Ev, Sinağrit Baba, Almedağı'nda Var Bir Yılan**” hikâyeleri yazarın kendi “ben”ini, bunalımlarını anlattığı hikâyeleridir.
- ⇒ **Ahmet Hamdi Tanpınar**'ın “**Abdullah Efendi'nin Rüyaları**” adlı kitabındaki hikâyeler de bu türe örnektir.

HİKÂYEDE PLAN

1. **Serim:** Bu bölüm giriş, başlangıç bölümüdür. Burada olayın geçtiği yer, zaman ve olayın kahramanları belli başlı nitelikleriyle betimlenir. Bu bölümde, ele alınacak olay ya da durum ortaya konur. Serim bölümü ilgi çekici, canlı ve inandırıcı olmalıdır.
2. **Düğüm:** Serim bölümünde sergilenen olay, neden-sonuç ilişkisine göre burada yoğunlaşır. Merak

ögesi doruğa çıkar, ayrıntılar ortaya konur. Kişilerin konuşmaları genellikle bu bölümdedir.

3. **Çözüm:** Bu bölüm sonuç kısmıdır. Olayın nasıl sona erdiği, olayın kahramanları ve tanık olanlar üzerinde nasıl bir etki bıraktığı burada ortaya konur. Gerilimler sona erer, merak ettiğiniz sorular yanıtını bulur. Düğüm çözülür.

➤ **Bu plan daha çok olay öykülerinde karşımıza çıkar. Durum ve kesit öykülerinde olay planı yoktur.**

HİKÂYENİN UNSURLARI

1. **Kişiler:** Öyküde kişi sayısı azdır. Öyküdeki kişilerin fiziksel durumları uzun uzun anlatılamaz, sadece olayla ilgili belirgin yönleri verilir. Öyküdeki kişiler yalnızca insanlar arasından seçilmez. Canlı, cansız bütün varlıklar öykünün kişisi olabilir.
2. **Olay:** Öykü kahramanının başından geçen olay veya durumdur. Öyküde belirli bir düzen içinde verilen olay tektir ve ayrıntılardan arındırılmıştır. Durum öykülerinde olay yok denecek kadar belirsizdir. Bu tür öykülerde yazar, olaydan çok, gözlem ve izlenimlerini anlatır.
3. **Zaman:** Olayların başlaması, gelişmesi, son bulması belli bir zamanda olur. Bazı öykülerde zaman verilmez, sezdirilir. Öykücü, zamanı bir düzen içinde vermeyebilir. Olayın veya durumun son bulmasından başlayarak olayın başlama noktasına doğru gelinebilir.
4. **Yer:** Öykülerde çevre uzun betimlemelerle verilmez, öyküyü ilgilendiren yönüyle verilir. Olay veya duruma bağlı olarak öyküdeki yer değişse de çevre betimlemesi kısa tutulur.
5. **Dil ve Anlatım:** Öyküde akıcılığı sağlayan dildir. Bu da yazarın dili kullanma yeteneğine bağlıdır. Dilin kullanımı yazardan yazara değişir; çünkü her yazarın üslûbu farklıdır.

4. ROMAN

- ⇒ İnsanların yaşadıkları ya da yaşayabilecekleri olayları, yere, zamana ve şahsa bağlayarak anlatan uzun eserlere roman denir.
- ⇒ Romanda olaylar geniş ve ayrıntılı olarak anlatılır.
- ⇒ Ana olay etrafında olaycıklar vardır.
- ⇒ Şahıs kadrosu geniştir. Karakter çözümlenmeleri yapılır.
- ⇒ Zaman olarak geri dönüşler olur.

ROMANIN UNSURLARI

- Kişiler:** Şahıs kadrosu geniştir. Karakter çözümlenmeleri yapılır. Romandaki kişiler, romandaki rollerine göre iki grupta toplanır:
 - Roman Kahramanları:** Olayın akışında birinci derecede rol oynarlar. Olaylar, bu kişilerin etrafında düğümlenir ve çözümlenir.
 - Tali Kişiler:** Olayın akışında ikinci derecede rol oynayan kişilerdir.
- ⇒ **Tip:** Romanda belli bir zümreyi belirgin özellikleriyle temsil eden kişilerdir. Tip evrenseldir, geneldir. Benzerlerine başka eserlerde de rastlanabilir. Sevecen tip, kıskanç tip vb.
- ⇒ **Karakter:** Romanda olumlu, olumsuz yönleri ile verilen, belirli bir tip özelliği göstermeyen kişilerdir. Karakter kendine özgüdür. Temsil özelliği göstermez.
- Olay:** Romanda insan hayatını ilgilendiren her olay işlenir. Romanın konusu, insanın kendisiyle, başkasıyla, çevresiyle çatışmasıdır.
- Zaman:** Romanda zaman birkaç saat, birkaç gün olabileceği gibi bir insan ömrü kadar hatta daha uzun bir süre de olabilir. Romanda iki türlü zaman vardır:
 - Gerçek Zaman:** Olayların yaşandığı, kişilerin içinde bulunduğu zamandır.
 - Kozmik Zaman:** Kişilerin içinde buldukları zamandan geriye dönerek anlattıkları, önceden yaşanmış zamandır.
- Mekân:** Romanda geniş ve genellikle birden fazla mekân vardır. Romanda mekân ayrıntılı olarak tasvir edilir. Kişilerin karakterleri ile mekân arasında bağlantı kurulur. Romanda olaylar hem iç hem de dış mekânda geçer.
- Dil ve Anlatım:** Romanda olaylar hikâyede olduğu gibi ya birinci kişi (**roman kahramanı**) tarafından ya da üçüncü kişi (**yazar**) tarafından anlatılır. Bir romanda her iki anlatım şekli de kullanılabilir. Romancı olayları anlatırken monolog ve diyaloglardan da yararlanır. **Monolog**, bir kişinin kendisiyle konuşmasıdır. **Diyalog** ise kişilerin birbirleriyle karşılıklı konuşmasıdır. Romanda öyküleyici anlatımın yanında betimleyici, açıklayıcı, tartışmacı anlatımlara da başvurulur. Romanda kişiler arasında yapılan uzun konuşmalara **tirat** denir.

ROMANDA PLAN

- Serim:** Bu bölümde olay, olayın kahramanları ve olayın geçtiği yer tanıtılır.
- Düğüm:** Olayın akışının hızlandığı, geliştiği bölümdür. Kişiler ve özellikleri ayrıntılı biçimde ortaya konur. Okuyucunun ilgisini çekecek entrikalara başvurulur.
- Çözüm:** Düğüm bölümündeki olayların çözüme, sonuca ulaştığı bölümdür. Yalnız, her romanın çözüm bölümünde olaylar bir sonuca bağlanmayabilir. Sonuç, okuyucunun hayal gücüne de bırakılabilir.

ROMAN TÜRLERİ

- **Tarihi roman:** Konusunu tarihten alır.
- **Sosyal roman:** Toplumun yaşayış tarzını, geleneklerini, adetlerini işleyen romandır. Tezli roman, töre romanı ve yergi romanları da sosyal roman içinde değerlendirilir. **Tezli romanlar;** özellikle bir görüşü, düşünceyi savunan romanlardır. **Töre romanı;** toplumdaki inanç ve gelenekleri anlatan romanlardır. **Yergi romanı;** bir olayı eleştirel yaklaşımla anlatan romanlardır.
- **Psikolojik roman:** Ruh çözümlenmelerinin yapıldığı romanlardır.
- **Macera romanı:** Çarpıcı ve esrarengiz olayları anlatan romanlardır. Polisiye romanları ve egzotik romanlar macera romanları içinde değerlendirilir. **Polisiye roman;** dedektif hikâyelerini anlatan bir araştırma ve izlemeyi öne çıkaran romandır. **Egzotik roman;** uzak ve yabancı ülkelerin doğa ve insanlarını anlatan romandır.
- **Otobiyografik roman:** Yazarın kendi yaşam hikâyesini anlattığı romanlardır.
- **Biyografik roman:** Bir kişinin hayat hikâyesinden yola çıkılarak yazılan romanlardır.
- **Bilim kurgu romanı:** Düş, kurgu yoluyla oluşturulan, gelecek zamanları konu alarak farklı bilim ve teknikleri kullanan insan ve toplumları işleyen romanlardır.
- **Fantastik roman:** Gerçekliğe bağlı kalmadan sınırsız düş gücüyle oluşturulan romanlardır.

NOT: Romanlar akımlara göre de klasik, romantik, realist, natüralist roman olarak gruplandırılır.

ROMANDA İLKLER

- Roman türünün ilk örneği **Miguel De Cervantes** tarafından yazılan "**Don Kişot**" romanıdır.
- Edebiyatımızda ilk çeviri roman **Yusuf Kamil Paşa'nın Felon**'dan yaptığı **Telemague** (Telemak) romanıdır.
- İlk yerli romanımız **Şemsettin Sami** tarafından yazılan "**Taaşuk-ı Talat ve Fitnat**" romanıdır.

- İlk edebi romanımız **Namık Kemal** tarafından yazılan “**İntibah**”tır.
- İlk tarihi romanımız **Namık Kemal** tarafından yazılan “**Cezmi**”dir.
- İlk gerçekçi romanımız **Recaizade Mahmut Ekrem** tarafından yazılan “**Araba Sevdası**”dır.
- İlk psikolojik roman denemesi Nabizade Nazım tarafından yazılan “**Zehra**” romanıdır.

- İlk psikolojik romanımız **Mehmet Rauf** tarafından yazılan “**Eylül**”dür.
- Köylünün romana girdiği ilk eserimiz **Nabizade Nazım** tarafından yazılan “**Karabibik**” romanıdır.
- Batılı roman tekniğine uygun yazılmış ilk roman **Halit Ziya Uşaklıgil**'in “**Mai ve Siyah**” adlı romanıdır.

GÖSTERMEYE DAYALI OLAY METİNLERİ (TİYATRO)

GÖLGE OYUNU – ORTA OYUNU – MEDDAH – KÖY SEYİRLİK OYUNU / TRAJEDİ – KOMEDİ – DRAM

Geleneksel Türk Tiyatrosu

- ⇒ Tiyatro geleneği bizim edebiyatımızda çok eskilere dayanmaktadır. Geleneksel Türk tiyatrosu sözlü geleneğin içinde yoğrulmuş ve şekillenmiştir. İslamiyet öncesi Türk edebiyatında karşımıza çıkan; sığır, yağ, şölen adları verilen törenlerdeki gösteriler Türk tiyatrosunun ilk örnekleri sayılabilir.
- ⇒ İlk çağlarda, dini törenlerin ve şenliklerin ilk tiyatro yöntemleri, ilk başoyuncuları, din adamları olan şamanlardır.
- ⇒ İlk çağlardan günümüze ulaşan ilk tiyatro eseri epik tarzdadır. Çinlilerle yapılan bir savaşı anlatır.
- ⇒ Selçuklular döneminde, eğlenmek için de tiyatro oynanmaya başlamıştır.
- ⇒ Osmanlılar döneminde-özellikle 15. ve 17.yüzyıl arasında-eğlendirmek bir uğraş haline geldi.
- ⇒ Bu dönemin en çok sevilen oyunu orta oyunudur.
- ⇒ Bu oyunların tümü sözlü ürünlerdir. Belli bir metne dayanmazlar.
- ⇒ Bir kısmında sadece bilinen bir plan vardır ve her defasında bilinen bir olay yeni bir üslupla anlatılır.
- ⇒ Oyunlarda karşıtlıklardan yararlanılır.
- ⇒ Oyunlar, söz, dans, mimik, şaklabanlık ve tulut üzerine kurulmuştur. Özellikle müzik ve dans bu oyunların ayrılmaz parçasıdır.
- ⇒ Sözlü oyunlar, gerçekliğe dayanmayan, kişileştirmeye yönelik “**göstermecî**” tiyatro özelliği taşır.
- ⇒ Usta-çırak ilişkisiyle gelişmiştir.
- ⇒ Batı etkisindeki tiyatronun girmesiyle uzun süre sadece güldürmeye dayalı işlevini sürdürür.

1. KARAGÖZ (GÖLGE OYUNU)

- ⇒ Karanlık bir yerde aydınlatılmış küçük beyaz bir perde üzerinde deriden yapılmış şekillerin hareket ettirilmesinden ibaret olan tiyatrodur. Asıl kahraman; Karagöz ve Hacivat'tır. Oyun bu iki kahramanın arasında geçen yanlış anlaşılmalara üzerine kurulmuştur.
- ⇒ Karagöz; gerili bir perdenin arkasında ışık önünde söz, tef, şarkı eşliğinde birtakım tasvirlerin gölgelerinin perdeye yansıtılması ve oynatılmasıdır.
- ⇒ Gölge oyununun ortaya çıkışı ve ülkemize gelişiyile ilgili çeşitli rivayetler vardır. Karagöz, Uzak Doğu ve

- Orta Asya'dan dünyaya yayılmıştır.16. yy da Mısır'dan ülkemize girmiştir.
- ⇒ Yazılı metni yoktur.
- ⇒ Türk toplumunun dilini, inançlarını, geleneklerini, siyasal ve sosyal olaylara bakışını yansıtır.
- ⇒ Karagözü oynatan kişiye “**hayali**”denir.
- ⇒ Karagöz oyununda; Zenne, Tuzsuz Deli Bekir, Bebe Ruhi, Çengi, Laz, Kürt, Acem, Arnavut, Yahudi, Ayvaz, Himmet, Arap, Zeybek gibi tipler karşımıza çıkar.

KARAGÖZ OYUNUN KİŞİLERİ

- Karagöz:** İşsiz, halktan ve nüktedan biridir. Oyunun baş aktörüdür. Cahil, okumamış; ama akıllı ve zeki bir tiptir. Kararsız, gözü pek, rahat bir kişidir. Belli bir mesleği yoktur, ekmeğini havadan kazanır, boğazına düşkündür.
- Hacivat:** Biraz okumuş, bilgiç geçinen yarı aydın bir tiptir. Karagöz'den sonra ikinci önemli kişidir. Kibarlık budalasıdır.
- Çelebi:** Zengin, mirasyedi, çıtkırıldım bir tiptir. İstanbul ağzı ile konuşur.
- Tuzsuz Deli Bekir:** Perdede görülen bir zorba tiptir. Kaba ve argo konuşmalarıyla ve naralarıyla tanınır.
- Beberuhi:** Cüce ve aptal bir tiptir.
- Frenk:** Perdenin aşırı alafanga tipidir.
- Zenne:** Kadın kılığına girmiş erkek tipidir.
- Himmet:** Sirtında baltası olan, kaba saba bir tiptir.

Karagöz oyununun bölümleri:

A) Mukaddime (Giriş): Oyunun, Hacivat gelene kadarki bölümüdür. Bu bölümde önce göstermelik adı verilen görüntüler yer alır, ardından tef çalınır. Karagöz semai okur, semaiden sonra Hacivat “Off Hay Hak” diyerek perde gazeline başlar.

B) Muhavere (Söyleşme): Genellikle oyunun başkişileri olan Karagöz ve Hacivat arasında geçen bölümdür. Karşılıklı konuşmalardan oluşur, olaylar yoktur. Hacivat bilgili olduğu konularda Karagöz'e gösteriş yapar. Karagöz, Hacivat'ın sözlerini yanlış anlar. Buradaki amaç, kendilerini halktan üstün gören bilgiç aydınları eleştirmektir.

C) Fasil (Oyun): Oyunun asıl bölümüdür. Hacivat ve Karagöz'den başka oyun kişileri fasilda görünürler.

D) Bitiş: Bu bölüm çok kısadır. Karagöz ve Hacivat oyun sırasında giydikleri kıyafetleri çıkarmış olarak sahneye dönerler. Aralarında kısa bir söyleşme olur. Konuşmaları genellikle kavgaya dönüşür Karagöz, oyunun bittiğini haber verir, kusurlar için özür diler, gelecek oyunu duyurur.

2. ORTA OYUNU

- ⇒ İzleyicilerle çevrili bir alanda, dekorsuz, suflörsüz, metinsiz doğaçlama şeklinde oynanan bir tiyatro şeklidir.
- ⇒ Güldürücü sözler ve nükte bu oyunun temelini teşkil eder.
- ⇒ "Orta oyunu" kavramı ilk defa 1830'lu yıllarda karşımıza çıkar.
- ⇒ Orta oyununda sahne bir masa ve birkaç sandalyeden ibarettir. Oyun bir zurna sesinden sonra başlar. Sahneye önce Pişekâr girer, oyunun adını söyler ve Kavuklunun gelmesiyle oyun başlar.
- ⇒ Oyunda çeşitli mesleklerden, yörelerden, uluslardan insanların meslekî ve yöresel özellikleri, ağızları taklit edilir. Bunlar arasında Arap, Acem, Kastamonulu, Rumelili Kayserili, Kürt, çocuk Frenk, Zorba, Laz, Yahudi, Aptal, Ermeni vb. sayılabilir.
- ⇒ Orta oyununda kadın rolünü oynayan kadın kılığında girmiş erkeğe Zenne denir.

Pişekâr: Oyunu başlatan ve bitiren kişidir. Oyunun temelini oluşturan nokteleri ve komik sözleri hazırlar. Zeki, bilgili ve tecrübeli bir tiptir, ağırbaşlı biridir. Bu özellikleriyle Hacivat'a benzer.

Kavuklu: Ortaoyununun ikinci önemli kişisi ve komiğidir. En büyük özelliği; tekerlemeleri ve anında verdiği nükteli cevaplarıdır. Açık yürekli ve saf bir kişiliği temsil eder. Okumamış, cahil bir tiptir. Bu yönüyle Karagöz'e benzer.

Orta Oyununun Bölümleri:

1. Mukaddime (Giriş): Zurnacı, Pişekâr havası çalar. Pişekâr çıkar ve izleyiciyi selâmladıktan sonra zurnacıyla konuşur. Bu konuşmada, oynanacak oyunun adı bildirilir.

2. Muhavere (Söyleşme): Bu bölüm Kavuklu ile Pişekâr'ın birbirleriyle tanıdık çıktıkları tanışma konuşmasıyla başlar. Arzbar ve tekerleme diye iki kısma ayrılır.

3. Fasil (Oyun): Oyunun asıl bölümü, belli bir olayın canlandırıldığı fasıl bölümüdür.

4. Bitiş: Oyunun son bölümüdür. Pişekâr, izleyicilerden özür dileyerek gelecek oyunun adını ve yerini bildirir. Oyunu kapatır.

3. MEDDAH

- ⇒ Taklit yoluyla güzel hikâyeler anlatan kişidir. Oyuncu kadrosu tek kişiden oluşan oyunlardır.

Sahnesi, dekoru elbisesi yoktur. Daha çok taklitlere dayanır. Meddah her türlü ses ve duyguyu oyunda taklit eder. Günümüzdeki tek kişilik oyun olan "stand up" a benzer.

- ⇒ Meddahlık için tek adamlı tiyatro diyebiliriz. Meddah, tiyatronun bütün kişilerini varlığında birleştiren bir aktördür. Yüksekçe bir yerde oturarak bir öyküyü başından sonuna kadar, canlandırdığı kişileri ağız özelliklerine göre konuşturarak anlatır.

4. SEYİRLİK KÖY TİYATROSU

- ⇒ Yöresel yaşamdan kaynaklanarak oluşturulan tiyatro geleneğidir, kırsal yörelerde daha çok karşımıza çıkar. Ortaoyununun köylerde oynanan şeklidir.

MODERN TİYATRO

Trajedî - Komedi - Dram

- Tiyatronun Yunanlıların Üzüm ve Şarap Tanrısı Dionysos'un ölümü ile yeniden doğuşu için yapılan törenlerin her yıl tekrarlanmasıyla Yunan trajedisinin ortaya çıkmasıyla başlar.
- Yunanlılar, bağbozumu şenliklerinde koro halinde şarkılar söylemişlerdir.
- Koro, zamanla farklı kahramanların söz ve davranışlarını canlandırmaya başlar. Böylece Batı tiyatrosunun temeli atılır.
- M.Ö. 3.yüzyılda Roma'ya geçen bu etkinlikler, Yunan tiyatrosunun devamı niteliğindedir.
- Tiyatro; oyun, sahne tasarımı, sahne giysisi, sahne tekniği, ışıklandırma, sahneleme gibi sanat etkinliği olan öğelerin birleşmesinden oluşur.
- Roman ve hikâye soyut olduğu halde, tiyatro somuttur.
- Tiyatro eserleri, konularına göre **dram**, **trajedi** ve **komedi** gibi türlere ayrılır.
- Tiyatro harekete ve konuşmaya dayalı bir türdür. Türün en önemli ifade şekli karşılıklı konuşma, yani **diyalog**dur.
- Tiyatroda **mimik** ve **jestler** de bir anlatım yolu; işaretlere dayalı bir tiyatro dilidir.
- Modern tiyatro anlayışında, oyuncular sahnede, alışılmış şekilde rol yapmazlar, seyirciyle konuşur ve sohbet ederler. Bu tür tiyatrodaki **olay**, **gerilim** ve diğer tiyatro unsurları önemsizdir. Bu anlayışa **epik tiyatro** denmektedir.
- İlk yerli tiyatromuz **Şinasi** tarafından yazılan "**Şair Evlenmesi**"dir.
- İstanbul'da temsil verilmek üzere kurulmuş ilk tiyatro **Güllü Agop** tarafından kurulan **Gedikpaşa Tiyatrosu**'dur.
- Sahnelenen ilk oyunumuz **Namık Kemal** tarafından yazılan "**Vatan yahut Silistre**" oyunudur.

TİYATRONUN UNSURLARI

1. **Seyirci:** Sahnede gösterilen oyunu seyreden kişilerdir. Tiyatro göze ve kulağa hitap eden bir sanattır. Bu bakımdan seyirci tiyatronun vazgeçilmez ögesidir.

2. **Oyuncu:** Bir oyun kişisini sahnede canlandıran erkek veya kadın tiyatro sanatçısıdır. Oyunda rol alan erkek oyunculara **aktör**, kadın oyunculara da **aktris** adı verilir.

3. **Konu (Eser):** Tiyatro eserinin konusu, bir sahnede oluş halinde gösterilen bir olay, olaylar dizisi, bir kavram ya da bir durumdur. Olay **yazılmış** olabileceği gibi **taslak** halinde **sözlü** de olabilir. Yazılı olmayıp da oyuncuların aklında tasarlanmış bulunan vak'alar daha çok **doğmaca** (tulûat) tiyatrolarında görülür.

Tiyatroda **kıyafet, makyaj, hareket, jest, mimik** denilen ve oyuncunun temsil ettiği kişiye uyumunu sağlayan bazı yardımcı öğeler vardır.

Jest: Oyuncunun el-kol hareketleridir. Jestin en önemli özelliği doğallıktır. Komedide jestler biraz daha belirgin ve abartılıdır.

Mimik: Yüzdeki göz, kaş, ağız, yanak gibi bölümlerin manalı şekilde hareketidir.

Sözün yardımı olmaksızın, sırf **jest** ve **mimiklerle** gösterilen seyirlik oyunlara **pantomima** denir.

4. **Dekor (Sahne):** Piyas kişilerinin olayları, yaşadıkları yeri seyirciye gösterebilmeleri için temsili ve somut tarzda hazırlanan çevredir.

Modern tiyatro üç gruba ayrılır:

1. TRAJEDİ (TRAGEDYA)

- ⇒ Seyirciye, hayatın acıklı yönlerini göstermek, ahlak, erdemi anlatmak için yazılmış manzum eserlerdir.
- ⇒ Konusunu seçkin kimselerin hayatından ya da mitolojiden alır.
- ⇒ Kahramanları tanrılar, tanrıçalar ve soylu kimselerdir.
- ⇒ Kusursuz bir üslubu vardır. Kaba sözlere yer verilmez.
- ⇒ Eser baştan sona kadar ağırbaşlı, ciddi bir hava içinde geçer.
- ⇒ Çirkin olaylar, seyircinin gözü önünde gerçekleştirilmez, sahne arkasında gerçekleştirilir. Bu olaylar haberciler tarafından sahnede aktarılır.
- ⇒ Üç birlik kuralına uyulur. (Yer, zaman, olay)
- ⇒ Oyunda korolara yer verilir.

Ünlü trajedi yazarları:

Eski Yunan: Aiskhylos, Eurupides, Sophokles.

Fransız: Corneille, Racine

2. KOMEDİ (KOMEDYA)

- ⇒ İnsanların ve olayların gülünç yönlerini ortaya koymak, izleyenleri güldürmek ve düşündürmek amacıyla yazılmış tiyatro eseridir.
- ⇒ Konusunu, yaşanan hayattan ve günlük olaylardan alır.

- ⇒ Kişiler halktan ve yüksek zümreden her çeşit insan olabilir.
- ⇒ Her türlü söze şakaya yer verilir.
- ⇒ Kişilerin her türlü davranışları sahnede gösterilir.
- ⇒ Birbirini izleyen diyalog ve koro bölümlerinden oluşur.
- ⇒ Manzum olarak yazılır.
- ⇒ Üç birlik kuralına uyulur.

Ünlü komedi yazarları:

Yunan: Aristophanes

Fransız: Moliere, Rus-Gogol

KOMEDİ TÜRLERİ

KARAKTER KOMEDİSİ

- İnsan karakterlerinin gülünç ve aksak yönlerini gösterir.
- Karakter komedisinin en ünlü örnekler:
- Cimri, Tartuffe(Moliere)
- Venedik Taciri (Shakespeare)

TÖRE KOMEDİSİ

- Toplumun gülünç ve aksak yönlerini, gelenek ve törelerin bozuk yanlarını işler.
- En önemli örnekleri:
- Eşek Arıları (Aristophanes)
- Gülünç Kibarlar (Moliere)
- Şair Evlenmesi (Şinasi)
- Müfettiş (Gogol)

ENTRİKA KOMEDİSİ

- Olayların merak uyandıracak ve insanı şaşırtacak biçimde anlatılmasıdır.
- En önemli örnekleri;
- Scapin'in Dolapları(Moliere)
- Yanlışlıkla Komedyası(Shakespeare)

3. DRAM

- ⇒ Hayatı olduğu gibi acıklı ve gülünç yönleriyle sahnede göstermek için yazılan tiyatro eseridir.
- ⇒ Hayatı olduğu gibi yansıtır. Trajedi ve Komedi kaynaşmıştır. ,
- ⇒ Konusunu günlük yaşamdan ve tarihten alır.
- ⇒ Üç birlik kuralına uyma zorunluluğu yoktur.
- ⇒ Olaylar, çirkin dahi olsa sahnede gösterilir.
- ⇒ Kişiler hangi sınıf ve halktan olursa olsun dramda yer alır.
- ⇒ Dramların dili nesir de manzum da olabilir.
- ⇒ İlk örneğini İngiliz oyun yazarı **Shakespeare** vermiştir.
- ⇒ Dramın genel özelliklerini ilk kez Fransız yazar Victor Hugo, "**Cromwell**" adlı oyunun önsözünde ortaya koymuştur.

Türün ünlü yazarları: W. Shakespeare

TIYATRO TERİMLERİ

Adaptasyon: Yabancı bir eseri yer adları, şahıs adları, deyimleri, gelenek ve görenekleriyle yerli hayata uygulayarak çevirme, uyarlama.

Antrakt: Tiyatro oyununun oynanışı esnasında sahnenin düzenlenmesi, oyuncunun diğer perde için hazırlanması amacıyla verilen kısa ara.

Aksiyon: Roman, hikâye, tiyatro gibi türlerde konuyu genişleten asıl olaylar. Genel anlamıyla hareket.

Darülbedayi: İstanbul Şehir Tiyatrosunun eski ismi. 1914'te kurulmuştur.

Dekor: Tiyatroda sahneyi eserin konusuna göre döşeyip hazırlamada kullanılan eşyanın ve araçların toplu adı.

Diyalog: İki kişi arasında karşılıklı konuşma.

Dramatik örgü: Tiyatrolarda serim, düğüm ve çözümden oluşan olay örgüsü.

Dramatize etmek: Bir olayı, duygu ve düşünceyi canlandırarak anlatmak.

Doğaçlama: Yazılı bir metne dayanmayan, içe doğduğu gibi oynama ve konuşma.

Dükkân: Orta oyununda iş yeri olarak kullanılan paravan.

Entrika: Roman, hikâye ve tiyatrodaki olayların okuyucuda ve seyircide merak uyandıracak biçimde birbirine dolanmasıdır.

Epizot: Asıl olaya karışan ikinci derecede önemli bir olay.

Fars: Komedinin düşünceden çok göze ve duylulara yönelen, sanat yönü az güldürü. Vurgu kişiyi karikatürize ederek abartarak elde edilir.

Feeri: Tabiatüstü varlıklar üzerine kurulu masalımsı tiyatro türü.

Fuaye: Tiyatrolardaki bekleme salonu.

Hayalî: Gölge oyunun ustası

Jest: Oyuncuların el, kol, beden hareketleri, vücut dili.

Kabare tiyatrosu: Daha çok güncel konuları iğneleyici, taşlayıcı biçimde ele alan skeçlerin oynandığı tiyatro.

Kostüm: Tiyatro oyuncusunun rol gereği giydiği kıyafetlerin genel adı.

Kulis: Sahnenin iki yanında oyuncuların hazırlandığı ve sahneye girip çıktığı yer.

Melodram: Seyirciyi heyecandıran, hareketli ve duygusal müzikli bir oyun türüdür.

Mimik: Bir duygu ve düşüncenin yüz hareketleriyle anlatılması.

Mizansen: Bir tiyatro eserinin sahneye konması, sahneye göre düzenlenip uygulanması.

Monolog: Tek kişinin konuşması, oyuncunun kendisiyle konuşması.

Nekre: Nükte gücü üstün oyuncu. Mesela orta oyununda nekre Kavuklu'dur.

Opera: Bestelenmiş, koro ve sololardan oluşan, orkestrali sahne oyunu.

Palanga: Orta oyununun oynandığı yer.

Pantomima: Jest ve mimiklerden yararlanan sessiz tiyatro.

Perde: Tiyatroda her bir bölüm.

Prömiyer: Oyunun seyirci ile buluştuğu ilk gösterimi.

Pusat odası: Orta oyununda oyuncuların giysilerinin bulunduğu yer. Sandık odası da denir.

Reji: Sahneye koyma işi.

Rejisör: Eseri sahneye koyan, yöneten kişidir.

Repertuvar: Tiyatro topluluklarının bir oyun mevsiminde oynayacakları oyunların listesi.

Replik: Oyuncunun sözü karşısındakine bırakırken söylediği son sözdür.

Retorik: Yunancadan gelen "iyi konuşan, hatip" anlamındaki "retor" sözcüğünden gelir. Etkili, güzel konuşma demektir.

Sahne: Tiyatro eserinde bir perde içinde dekor ve kişiler bakımından değişiklik gösteren küçük kısımlardır. Oyunun canlandırıldığı özel mekâna da sahne denir.

Skeç: Genellikle bir nükleyle son bulan, az kişili, gülmeceye dayalı kısa oyun.

Suflör: Kuliste durarak oyunculara sözlerini hatırlatan kişidir.

Şakşak: Pişekâr'ın elinde bulunan, çeşitli sesleri çıkarmak için kullanılan tahta maşa.

Tirat: Sahnede oyuncuların birbirlerine söyledikleri uzun sözler.

Trajikomik: Hem acı hem gülünç olayların anlatıldığı tiyatrodur. Olaylar gülünç ama kahramanları acınacak halde verilir.

Tuluat: Yazılı metne bağlı olmayan doğaçlama tiyatro.

Üç birlik kuralı: Zaman, yer ve olay birliği.

Vodvil: Hareketli, eğlenceli bir konuya dayanan, şarkılara da yer verilen hafif güldürü.

Yeni dünya: Orta oyununda ev olarak kullanılan paravan.

COŞKUN VE HEYECANLI DİLE GETİREN METİNLER (ŞİİR)

MANZUME VE ŞİİR

Geleneksel olarak ölçü ve uyak, şiirin temel ögesi sayıldığı için ölçülü ve uyaklı her söze şiir denmiştir. Oysa şiirsellik salt ölçü ve uyağa yaslandırılamaz. Şiir; dilin, sözcüklerin kullanımına, imgeye, şiirsel söyleme özgü bir olgudur. Manzume ise günlük konuşma dilinin ölçülü ve uyaklı söylenişidir. Bu özelliği ile her şiir bir manzumedir; ancak her manzume şiir değildir.

Horozun biri bir inci bulur.

Alır onu kuyumcuya doğrulur.

Der ki, "Galiba bu bir mücevher.

Sen bunu al da bana darı ver..." (La Fontaine)

Bu dizelerde, günlük konuşma dilinin ölçülü ve uyaklı biçimi kullanılmıştır. Bu dizelerde sözcükler, duygusal ve çağrışımsal anlamlarıyla değil, ilk anlamlarıyla kullanılmış ve uyaklı söyleyişe sığınarak bilgilendirici bir amaç güdülmüştür. Bir olay ya da durumu öyküleyerek anlatan bu dizeler "şiir" değil, "manzume" dir.

Erimek belirsizce her yerde

Karışmak sulara, yıldızlara

Sinmek kokusuna mor menevşenin

Yanmak damar damar nefes nefes

Yaşamak tükene tükene (B. Rahmi Eyuboğlu)

Bu dizeler ise bir "şiir" özelliği gösteriyor. Burada, günlük dilin olağan sınırları içinde kalınmamış, şairce imgeler, mecazlar kullanılmıştır.

Şiir ve Manzume (Manzum Hikâye) Arasındaki Farklar

- Şiir sanatsaldır, manzume öğreticidir.
- Kişisel duygular şiirde yer alır, manzume de yer almaz.
- Şiirde derin anlam vardır, manzume de yoktur.
- Şiirde edebi sanatlar geniş yer tutar, manzume de tutmaz.
- Şiirde anlatılanları düz yazıyla anlatamayız; ama manzume ile anlatılanları düz yazıyla anlatabiliriz.
- Manzumede olay örgüsü vardır, şiirde olay örgüsü yoktur.
- Şiirde bireysellik duygu ve çağırışım ön plandadır; manzume de toplumsal konular yaşanmış veya yaşanabilecek olaylar işlenir.
- Şiirde çok anlamlılık ve imge ağır basar; manzume de ise sözcükler genellikle gerçek anlamda kullanılır,
- Manzumeler genellikle didaktik metinlerdir.

MENSUR ŞİİR

- Duygu ve düşünceleri şiirde görüldüğü gibi anlatan; ancak ölçüsü ve uyağı olmayan bir yazı türüdür.

- Bu eserlerde iç ahenk önemlidir.
- Bu türü Türk edebiyatında ilk kez **Halit Ziya Uşaklıgil** kullanmıştır.

ŞİİRDE YAPI (NAZIM BİRİMİ / NAZIM ŞEKLİ)

NAZIM BİRİMİ

- ⇒ Anlam ve ses kaynaşmasından oluşan, birleşerek şiiri oluşturan en küçük yapıdır.

1. DİZE (MISRA)

- Ölçülü ve anlamlı bir satırlık nazım parçasıdır.
- En küçük nazım birimidir.
- Bir şiire bağlı olmayan ve başlı başına bir anlamı olan dizelere "mısra-ı âzâde (bağımsız dize)"denir.

O mâhiler ki derya içredir deryayı bilmezler

Hayali

- Bir beyit içinde, birbirlerinin anlamlarını tamamlamayan veya aralarındaki anlam bağı kesin olmayan dizelere de "âzâde dize" denir.

Kalbini sâf eyleyen câm-ı safâyı neylesin (azade dize)

Aşk ile dem-sâz olan sâz u nevâyı neylesin (azade dize)

- Bir şiire bağlı veya bağımsız olan, öz ve güzel anlamlı, kolayca anımsanabilen, sağlam kuruluşlu dizelere "mısra-ı berceste(seçkin dize)"denir.

Hâlini bilmez perişânın olmayan

Ahmet Paşa

Gönüldendir şikâyet kimseden feryadımız yoktur

Nev'i

2. BEYİT

- Aynı ölçüde ve anlamca birbirine bağlı iki dizeden oluşan nazım birimidir.
- Divan(klasik) şiirinin nazım birimi beyittir.

*Hep seniñçündür benim dünya cefâsın çektiğim
Yoksa ömrüm varı sensiz neyleyim dünyayı ben*

Baki

*Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı*

Fuzûlî

3. BENT

- Bir şiiri oluşturan 3–10 dizelik bölümlerden her birine bent denir.
- Sözlük anlamı “bağ, bağlanan şey” demektir.

*Mavi bir gölge uçtu pencereden
Baktım: Avâre bir küçük kelebek;
Yaramaz geldi kim bilir nereden*

Ali Canip Yöntem

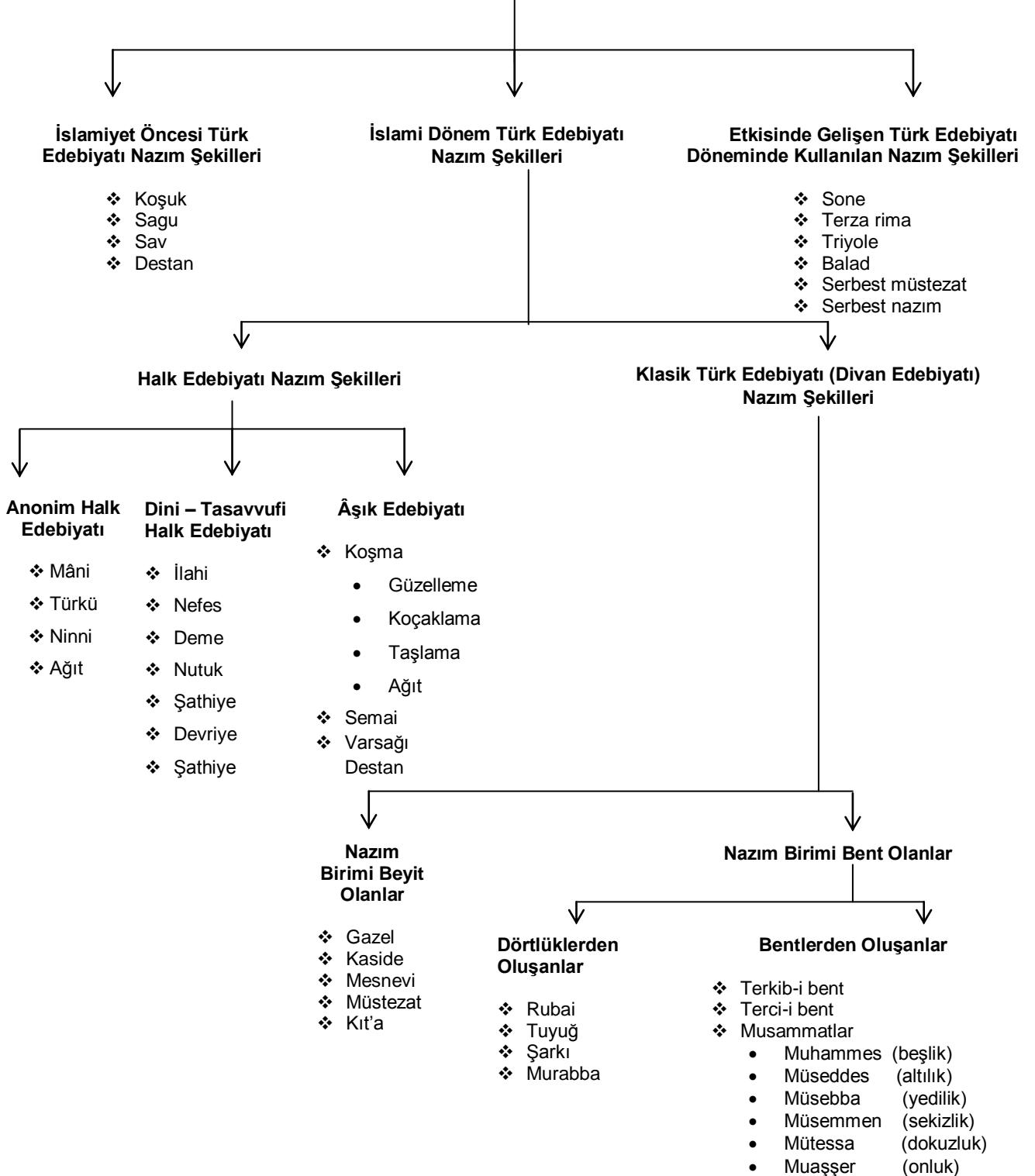
4. DÖRTLÜK (KITA)

- Dört dizinin birleşmesiyle oluşan nazım birimidir.

*Yaz gelir de heveslenirsin bitersin
Güz gelince başın alır gidersin
Yavru niçin boynun eğri tutarsın
Senin derdin benden beter menevşe*

Karacaoğlan

NAZIM ŞEKİLLERİ

ŞİİRDE ÂHENK (SES VE RİTİM) UNSURLARI

⇒ Şiiri diğer edebi metinlerden ayıran en önemli özelliklerden biri de ahenktir. Çünkü kelime ve kelime grupları dil kurallarından çok şiire özgü söyleyişle ahenk etrafında bir araya gelir. Dil öğelerinin seçiminde ele alınan temanın ifadesindeki rolü her dönemde ve her şiirde hemen hemen hissedilir. Ezgisiz müzik olmadığı gibi ahenksiz de şiir yoktur.

⇒ Şiirde ahenk; **ses akışı, söyleyiş, ritim ve ses benzerliği**yle sağlanır. Ancak ahenk bunlardan birine indirgenemez. Ahenk; tema çevresinde dili ve şiire özgü yapıyı birliğe ulaştıran temel öge durumundadır. Bu birliktelik her şiirde yeniden kurulur. Şiirde ahenk unsurları o kadar iç içedir ki tema, yapı, dil, ses ve söyleyiş ahengi birlikte oluşturur. Ancak inceleme esnasında her birinden ayrı ayrı söz edilir.

⇒ **Ölçü, kafiye, redif, aliterasyon, asonans, kelime tekrarları** ...

1. ÖLÇÜ

⇒ Edebiyatımızda iki ölçü kullanılmıştır. Her **ölçü (vezin)** bağlı bulunduğu dilin yapısından doğar. Bu nedenle Türk dilinin doğal ölçüsü **hece ölçüsüdür**. Türk edebiyatı İran ve Arap edebiyatlarının etkisine girmedeği çağlarda, Türkler yalnız hece ölçüsünü kullanıyorlardı. İslamiyet'in kabulünden sonra bu yeni uygarlığın türlü öğeleriyle birlikte **aruz ölçüsü** de edebiyatımıza girmiş oldu. Böylece Divan şairleri aruzu kullanır, Halk şairleri de hece ölçüsünü sürdürür oldular.

A) HECE ÖLÇÜSÜ: Şiirlerin dizelerindeki hece sayısının eşitliğine dayanan ölçüye "**hece ölçüsü**" denir. "**Parmak hesabı**" da denilen bu ölçü çeşidi Türk şiirinin milli ölçüsüdür. Hece ölçüsünün temel kuralı; bir şiirde ilk dizedeki hece sayısının diğer dizelerin hepsinde aynı olmasıdır. Ancak, bir ahenk özelliği olarak şiir okunurken daha iyi anlaşılması için dizelerin belli yerlerinde duraklanır. Hece ölçüsünde ahengi artırmak ve şiirin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla mısraların belli yerlerinde duraklamaya "**durak**" denir.

⇒ Türk şiirinde **3** heceliden **16** heceliye kadar çeşitli ölçüler kullanılmıştır. En çok kullanılan hece ölçüsü kalıpları ve durakları şunlardır:

⇒ **7'li hece ölçüsü (4 + 3 duraklı)**

Bahçelerde / saz olur

4 + 3

Gül açılır / yaz olur

4 + 3

Ben yarime / gül demem

4 + 3

Gülün ömrü / az olur

4 + 3

⇒ **8'li hece ölçüsü (4 + 4 duraklı veya duraksız olur.)**

Güzel aşık / cevrimizi

4 + 4

Çekemezsin / demedim mi

4 + 4

Bu bir rıza / lokmasıdır

4 + 4

Yiyemezsin / demedim mi

4 + 4

⇒ **11'li hece ölçüsü (6 + 5 veya 4 + 4 + 3 duraklı)**

Kaşına çekilmiş / kudret kalemi

6 + 5

Görmemiş dünyada / derdi elemi

6 + 5

Her sabah her akşam / verir selamı

6 + 5

Almasam incinir / alsam incinir

6 + 5

Koç yiğitler / bu kış burada / kışlasın

4 + 4 + 3

Yılan dili / eğri hançer / işlesin

4 + 4 + 3

⇒ **14'lü hece ölçüsü (7 + 7 duraklı)**

Yağız atlar kişnedi / meşin kırbaç şakladı

7 + 7

Bir dakika araba / yerinde durakladı

7 + 7

B) ARUZ ÖLÇÜSÜ: Aruz ölçüsü; hecelerın kısalığı ve uzunluğu sırasına göre düzenlenmiş kalıplardan kurulu şiir ölçüsüne denir. İslam medeniyetine bağlı devletlerin kullandığı ortak ölçüdür. Hicretin ikinci yüzyılında yetişmiş bir dil ve edebiyat bilgini olan İmam Halil aruz ilminin kurucusu sayılır. Dizelerdeki hecelerın açıklık, kapalılık değerine dayanan bir ölçüdür. Arap edebiyatından İran edebiyatına, oradan da Türk edebiyatına geçmiştir. Klasik Türk şiirinde bu

ölçü kullanılmıştır. 11.yüzyılda Türk edebiyatına girmiştir. Aruz ölçüsünün temel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

⇒ **Aruz ölçüsünde heceler açık, kapalı ve birleşik hece olmak üzere üçe ayrılır.**

a) **Açık Hece:** Sonu ünlü ile biten heceye denir. Nokta işareti ile gösterilir.

Örnek:

a - ra - ba - lı A - na - do - lu
· · · · · · · · · ·

b) **Kapalı Hece:** Sonu ünsüz ile veya uzun ünlü ile biten heceye denir.

Örnek:

Yat, Gel, Yol, Ak, bâ, kâ
- - - - -

c) **Bileşik Hece (Medli Hece):** Yapısında uzun ünlü bulunup sonu ünsüzle biten heceler ile sonu çift ünsüzle biten heceler bir buçuk hece kabul edilir. Bir çizgi, bir nokta ile gösterilir.

Örnek:

âb , hâl , aşk , çeşm , yâr , rûz
- . - . - . - . - . - .

⇒ **Aruz vezninde tefileler (duraklar) heceleri bölülebilir.**

Örnek:

Dinle neyden / kim hikayet / itmede
Ayrılıklar / dan şikayet / itmede.

Fâ i lâ tûn / Fâ i lâ tûn / Fâ i lûn
- . - . - / - . - . - / - . - .

▪ **Dizelerdeki aruz kalıbı uymadığında yapılması gerekenler**

➤ **İmale:** Kısa hecelerin uzun okunmasıdır.

Ol gecê kim / doğdu ol hay / rûl beşer
- . . . - / - . . . - / - . . -

“ce” hecesi açık olduğu halde, ölçü gereği uzatılmıştır.

➤ **Zihaf:** Uzun hecelerin kısa okunmasıdır.

Merhabâ ey / âsî ümmet / melceî
- . . . - / - - - - / - . . -

“sî” hecesi uzun olduğu halde ölçü gereği kısa okunmuştur.

➤ **Vasil (Ulama):** Sonu ünsüzle biten bir kelime ile kendisinden sonra gelen ve ünlüyle başlayan bir hecenin bağlanarak okunmasıdır.

Hür _ olmak _ ister _ isen _ olma cihanın
Zevkinde, safasında, gamında, kederinde

➤ **Medd:** Yapısında uzun ünlü bulunup sonu ünsüzle biten heceler ile sonu çift ünsüzle biten heceler bir buçuk hece kabul edilir. Bir çizgi, bir nokta ile gösterilir.

Örnek:

âb , hâl , aşk , çeşm , yâr , rûz
- . - . - . - . - . - .

biz ne neşâtın / da gamın da / rûzgârın / görmüşüz
- . . . - - / . . - . - / - . - - / - . . -

“rûz” hecesi bir buçuk hece olarak değerlendirilir.

2. **Kafiye / Redif**

Kafiye: Mısra sonlarında, farklı kelimelerdeki ses (harf) benzerliğine kafiye denir. Kafiye'nin oluşabilmesi için mısra sonundaki kelimelerde şu özellikleri aramak gerekir:

- Ses benzerliği olan kelimelerin farklı kelimeler olması gerekir.
- Ses benzerliği olan kelimelerin yazımının aynı olması gerekir.

Altın da bir pula olur mu kabil
Ehli ile konuş olası ehil
Cahille konuşma olursun cahil
Kişi ayarından düşer mi düşer

➤ Yukarıdaki şiirde 'il' seslerinde kafiye vardır. Ses benzerliğindeki seslerde, ses sayısının artmasına göre kafiye çeşitli kısımlara ayrılır:

1. **Yarım Kafiye:** Mısra sonlarında tek ses benzeşmesine dayanan kafiye türüdür. Aslında, bu benzeşmenin sessiz harflerde olması gerekir. Halk edebiyatında yarım kafiye çok kullanılmıştır.

Mehmed'im sevinin başlar yüksekte!
Ölsek de sevinin eve dönsek de

2. **Tam Kafiye:** Mısra sonlarında iki sesin benzeşmesine dayanan kafiye türüdür.

*Nasihatim sana: Herzeyle iştiğali bırak
Adamlığın yolu nerdense bul da girmeye bak*

3. **Zengin Kafiye:** Mısra sonlarında üç ve daha fazla sesin benzeşmesiyle meydana gelen kafiye çeşididir.

*Her şey akarsu, tarih, yıldız, insan ve fikir
Oluklar çift, birinden nur akar birinden kir*

Uyarı 1: Kafiye olan sesli harflerin üzerinde uzatma işareti '^' varsa, bu sesliler tek ses değil iki ses olarak kabul edilir ve buna göre de kafiye türü değişir. Mesela İstiklâl Marşı'nın yedinci kıtasındaki:

*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şühedâ
Cânı cananı bütün varımı alsın da Hüdâ
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ*

'da' seslerinde tam değil, **zengin kafiye** vardır.

Uyarı 2: Tunç kafiye olarak adlandırılan kafiye türünü bazı edebiyatçılar kabul ederken, bazıları da kabul etmez. Bu sebeple tunç kafiye kimi kitaplarda anlatılırken kimi kitaplarda hiç değinilmez. **Fakat çoğu edebiyatçı bunu farklı bir kafiye türü olarak kabul etmez ve zengin kafiyeye dâhil eder.**

Tunç Kafiye: En az üç sestem oluşan bir ya da daha çok kelimenin diğer mısraların içinde geçmesiyle oluşan kafiye türü olarak tanımlanır.

Tunç uyağa örnek:

*İnsan bu, su misali kıvrım kıvrım akar ya
Bir yanda akan benim öbür yanda sakarya*

4. **Cinaslı Kafiye:** Okunuşları ve yazılışları aynı ancak anlamları farklı olan kelimelerle yapılan kafiye çeşididir. **Cinaslı kafiye sestese kelimelerle yapılır.**

*Niçin kondun a bülbül
Dalımdaki asmaya
Ben yârimden ayrılmam
Götürseler asmaya*

⇒ Yukarıdaki şiirde, ikinci mısradaki asma kelimesi 'üzüm veren bir bitki'; dördüncü mısradaki ise 'öldürmek' anlamında kullanılmıştır.

Redif: Redifin tanımını yapmadan önce şunları bilmek gerekir:

- **Redifler daima mısranın en sonunda bulunur, yani kafiyeden sonra gelir.**

- **Redifin olduğu her yerde kafiye de vardır. Bu sebeple redifin bulunduğunu gördüğümüz her yerde kafiyeyi de bulmaya çalışınız. Bazen redifin olduğu ama kafiyenin olmadığı mısralara da rastlanmaktadır.**

Redif: Mısra sonlarında, görevleri aynı olan eklerin, ya da anlamları aynı olan kelimelerin tekrarlanmasına redif denir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere iki tür redif vardır:

- a) Ek Halindeki Redifler
b) Kelime Halindeki Redifler

- a) **Ek Halindeki Redifler:** Eş görevli eklerin tekrarlanmasıyla oluşan rediflerdir. Türkçedeki yapım ve çekim eklerini kavramadan, ek halindeki redifleri kavramanız mümkün olmayacaktır. Eğer bu konularda bir eksiğiniz varsa, önce bunları tamamlamanız ve ondan sonra ek halindeki redifleri kavramak için çaba sarf etmeniz gerekir. Fakat ek halindeki rediflerin çoğu, kelimeye bağlanan ekler olduğundan bu konudaki genel kaide: **'Kelimenin köklerinde kafiye, eklerinde ise redif vardır.'** şeklindedir. Bu kural bilinenek mısraya bakılırsa ek halindeki rediflerin yüzde doksanı mısradaki tahmin edilebilir. Ancak bu kaide her zaman geçerli olmadığından yine de 'ekler' konusunda bilgi sahibi olunması konunun kavranması açısından gereklidir.

*Susuz değirmenlerin ne ile döner çarkı
Kerem etmeyen beyin fakirden nedir farkı*

- ⇒ Yukarıdaki beyitte, 'i' sesleri, **ismin -i hali** olduğundan yani, her ikisinin de görevi aynı olduğundan **rediftir**. Kelimenin köklerinde ise **'ark' sesleri benzeştiğinden** bunlar da **zengin kafiyeyi** oluşturur.

*Kokuyor burnuma Sivr'alan köyü
Serindir dağları soğuktur suyu
Yâr mektup göndermiş yadigâr deyi
Gözünün yaşını sil deyi yazmış*

- ⇒ Yukarıdaki dördlükte, kelimelerin kökleri: **'köy', 'su', 'de'** dir. Görüldüğü gibi kelimelerin köklerindeki sesler aynı değildir. Acaba burada **'y'** sesi kafiye olarak mı yoksa redif olarak mı alınacaktır? Oysa, çözüm çok basittir. **'y'** sesi birinci mısradaki kelimenin köküne dahil olurken, ikinci ve üçüncü mısralarda kaynaştırma ünsüzüdür. Yani **'y'** seslerinin görevi farklıdır. Bu durum da kafiye tanımına uygun olduğundan kafiye olarak kabul edilecektir. Aynı durum İstiklâl Marşı'nın üçüncü kıtasında görülmektedir:

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım,
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

- ⇒ Yukarıdaki dördlükte ise, kelimelerin kökleri: '**yaş**', '**şaş**', '**aş**' ve '**taş**' kelimeleridir. Burada da kelime köklerinden sonra gelen '**a**' sesleri kafiye olarak mı yoksa redif olarak mı alınmalı sorusu akla takılmaktadır. O halde, bu köklere eklenen '**a**' sesinin görevinin ne olduğunu incelemek gerekir:

İlk mısradaki: **yaş - a - r - i - m**
kök yapım eki geniş zaman yardımcı ses l. tekil şahıs eki

İkinci mısradaki: **ş a ş - a r - i - m**
kök geniş zaman yardımcı ses l. tekil şahıs eki

Üçüncü mısradaki: **a ş - a r - i - m**
kök geniş zaman yardımcı ses l. tekil şahıs eki

Dördüncü mısradaki: **ta ş - ar - i - m**
kök geniş zaman yardımcı ses l. tekil şahıs eki

Yukarıda da görüldüğü gibi ilk mısradaki '**a**' sesi ile diğer '**a**' seslerinin görevleri farklıdır. Bu özellik sebebiyle, '**a**' seslerinin **kafiye** olarak alınması gerekir.

b) Kelime Halindeki Redifler: Aynı anlamdaki kelimelerin tekrarlanmasıyla meydana gelen rediflerdir. Bu tür redifleri mısralarda görebilmek oldukça kolaydır:

*Doğru söylerim halk **razı değil**
Eğri söylerim Hak **razı değil**.*

- ⇒ Yukarıdaki beyitte '**razı değil**' kelimeleri **redif**, ondan önceki '**k**' sesleri ise **yarım kafiye**dir.

Bir başka örnek:

*Zannetme ki şöyle **böyle bir söz**
Gel sen dahi söyle **böyle bir söz***

- ⇒ Yukarıdaki beyitte '**böyle bir söz**' kelimeleri **redif**, ondan önceki '**öyle**' sesleri ise **zengin kafiye**dir..

Bir başka örnek:

*Kimsesiz hiç kimse yok, var herkesin bir **kimsesi**
Kimsesiz kaldım meded, ey kimsesizler **kimsesi***

- ⇒ Yukarıdaki beyitte '**kimsesi**' kelimeleri redif, ondan önceki '**r**' sesleri ise yarım kafiye

- ⇒ **Son olarak şuna da dikkati çekmek gerekiyor:** Kelime halinde bulunan rediflerden hemen önce, ek halinde redif de bulunabilir. Böylece, **ek**

halindeki redifle kelime halinde redif arka arkaya gelebilir:

*Elimi beş yerinden, dağladı beş parmağın,
Bağrımda yanmadık bir yer bırakmadan **gıt**
Bir yarın göçtüğünü, çöktüğünü bir dağın
Görmemek istiyorsan, ardına bakmadan **gıt!***

- ⇒ İkinci ve dördüncü mısralarda hem ek halinde redif, hem de kelime halinde redif bulunmaktadır. Yukarıdaki mısralarda '**madan**' ekleri 'zarf-fiil'dir. "**madan gıt**"ler rediftir.

3. ALİTERASYON

- ⇒ Mısra, dize veya dördlüklerde aynı ünsüz harflerin tekrarlanmasıyla oluşur.

*Mert dayanır nâmert kaçar
Meydan **gümbür gümbür**lenir
Şahlar şahı meydan açar
Divan **gümbür gümbür**lenir*

Karacaoğlan

- ⇒ Yukarıdaki dördlükte "**r, t, g, m, b**" sesleri tekrarlanarak aliterasyon yapılmıştır.

4. ASONANS

- ⇒ Mısra, dize veya dördlüklerde aynı ünlü harflerin tekrarlanmasıyla oluşur.

*Mert dayanır nâmert kaçar
Meydan **gümbür gümbür**lenir
Şahlar şahı meydan açar
Divan **gümbür gümbür**lenir*

Karacaoğlan

- ⇒ Yukarıdaki dördlükte "**a, ü**" sesleri tekrarlanarak asonans yapılmıştır.

5. KELİME TEKRARLARI

- ⇒ Dize, beyit veya dördlükte aynı sözcüklerin tekrar edilmesiyle oluşur.

Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi;

Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.

Kaldırımlar, duyulur, ses kesilince sesi;

Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır.

Necip Fazıl Kısakürek

Dökün yaprağınızı dallarım **dökün**

Akın yaşlı yaşlı sularım **akın**

Orhan Şaik Gökyay

SEÇİ (İÇ UYAK)

- Düz yazıda yapılan uyağa denir.
- Dizelerin ortasındaki ses benzerliğidir.
- ❖ Âlimsin ilmine **gayet yok**. Kadirsin kudretine **nihayet yok**

UYAK DÜZENİ

DÜZ UYAK

Art arda gelen dizelerin kendi arasında kafiyelenmesidir.
aaaa veya **aabb** veya **aaab**

Yaşamak zevki nedir bilmez ölümden korkan **a**
Gür bir imanla damarlarda ateşten bir kan **a**
Birleşip böyle diyorlardı derin bir sesle **b**
Yeri fethetmek için gelmiş o Fatih nesle. **b**

Yahya Kemal Beyatlı

ÇAPRAZ UYAK

Derinden derine ırmaklar ağlar **a**
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi **b**
Ey suyun sesinden anlayan bağlar **a**
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi **b**

F. Nafiz Çamlıbel

SARMAL UYAK

Her şey yerli yerinde,havuz başında servi **a**
Bir dolap gıcırıyor uzaklarda durmadan **b**
Eşya aksetmiş gibi tılsımlı bir uykudan **b**
Sarmaşıklar ne böcek sesleri sarmış evi **a**

Ahmet Hamdi Tanpınar

ÖRÜŞÜK UYAK

- ⇒ İlk kez İtalyan edebiyatında kullanılmıştır.
- ⇒ Servet-i Fünun döneminde kullanılmaya başlanmıştır.
- ⇒ Son dize tektir ve şiirin en güçlü dizesidir.

aba – bcb –cdc –d

Ölü bir camdan ağlayan korku **a**
İniyor serseri ve boş geceye **b**
Kaldırımlar bütün sükût,uyku... **a**

Her duvar,her kovukta şimdi niye **b**
Bir büyük göz niyaz eder,ağlar **c**
"Bitsin artık bu gizli şüphe!"diye? **b**

Korkarım...Saklanır heyulalar... **c**
Bana der: "İşte bir sahife oku, **d**
Sarı gölgemde hasta kalbin var!.." **c**

Ölü bir camdan ağlayan korku... **d**

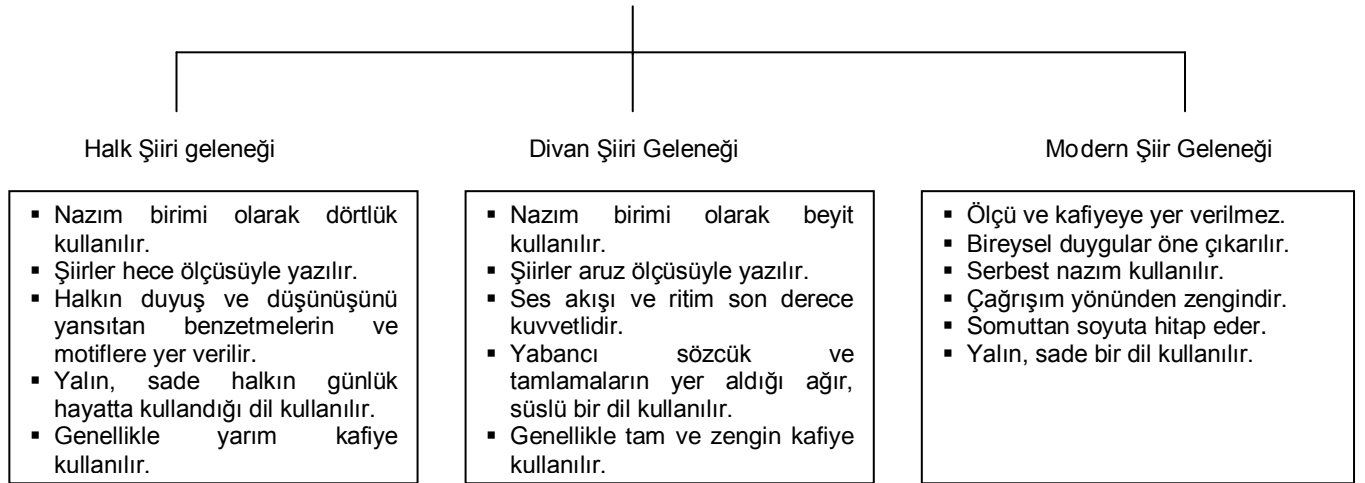
Ali Canip Yöntem

MANİ TİPİ UYAK

- ⇒ Mani nazım şeklinde kullanılan uyaktır.
- ⇒ Mani uyağı, **aaba** dır.

Keten gömlek beden dar **a**
Beni koyup giden yâr **a**
Sen bana kıyamaz idin **b**
Sana bir öğreten var **a**

ŞİİR VE GELENEK

Yiğit olan yiğit kurt gibi bakar
Düşmanı görünce ayağa kalkar
Kapar mızrağını meydana çıkar
Yiğidin ardında duran olmalı

⇒ Yukarıda verilen şiir **halk şiiri geleneğine** göre yazılmıştır. Çünkü nazım birim, olarak dördlük, ölçü olarak hece ölçüsü ve yalın, sade bir dil kullanılmıştır.

Ayağı yir mi basar zülfüne ber-dar olanun
Zevk u şevk ile virür cân ü seri döne döne

⇒ Yukarıda verilen şiir beyitler halinde, aruz ölçüsü kullanılarak, yabancı sözcük ve tamlamaların yer

aldığı ağır ve süslü bir dille yazılmıştır. Bu özellikleri göz önüne alığımızda bu şiirin **Divan şiiri geleneğine** göre yazıldığını söyleyebiliriz.

Ağlasam sesimi duyar mısınız,
Mısrararımda;
Dokunabilir misiniz,
Gözyaşlarıma,ellerinizle?

⇒ Yukarıda verilen şiirde, ölçü ve düzenli bir şekilde uyak kullanılmamıştır. Ayrıca şiir serbest nazımla yazılmış olup bireysel duygular öne çıkarılmıştır. Bütün bu özellikler bu şiirin **modern şiir geleneğine** göre yazıldığını gösterir.

ŞİİR TÜRLERİ

1. LİRİK ŞİİR

⇒ İçten gelen heyecanları coşkulu bir dille anlatan duygusal şiir türüdür. Her ulusun ilk şairleri şiirlerini saz eşliğinde söylerdi. “**Lir**”de telli bir çeşit saz olduğu için, sonraları içe doğan türlü duyguları anlatan şiirlere lirik denmiştir. Divan edebiyatında gazeller, murabbalar, şarkılar; halk edebiyatında koşmalar, semailer, lirik şiir türüne örnektir.

Örnek Şiirler:

Ne zaman seni düşünsem
Bir ceylan su içmeye iner
Çayırıları büyürken görürüm
Her akşam seninle
Yeşil bir zeytin tanesi
Bir parça mavi deniz
Alır beni
Seni düşündükçe
Gül dikiyorum elimin değdiği yere
Atlara su veriyorum
Daha bir seviyorum dağları
(İlhan BERK)

2. PASTORAL ŞİİR

- Doğa güzelliklerini, orman, yayla, dağ, köy, çaban yaşamını ve bunlara karşı duyulan özlemleri anlatan şiir türüdür.

Pastoral şiirin iki biçimi vardır:

İdil: Bir ozanın ya da çobanın ağzından yazılıp kır yaşamının çekiciliğini, güzelliğini anlatan kısa şiirlere denir.

Eglog: Birkaç çobanın karşılıklı konuşmaları yoluyla oluşturulan, aşk, kır yaşamı üzerine duygu ve düşüncelerini yansıtan pastoral şiirlere denir.

Örnek Şiirler:

*Avludan geçtiğini gördü gelinin
Suya gidiyordu öğle güneşinde
Ardında bebese yalınayak
Geride Karabaş
Tozlu yoldan
Söğütlerin oradaki çeşmeye
Yalağında bulutlar yıkanan çeşmeye
(Oktay Rifat)*

*Gün biter, sürü yatar ve sararsan bir ayla
Çoban hicranlarını basar bağrına yayla
- Kuru bir yaprak gibi kalbini eline al -
Diye hiçkırır kaval:
Bir çoban parçasısın, olmasan bile koyun
Daima eğeceksin başkalarına boyun
Hülyana karışmasın ne şehir, ne de çarşı
Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı
(Kemalettin Kamu)*

3. EPİK ŞİİR

- Konusu savaş, kahramanlık, yiğitlik ve yurt sevgisi olan ya da tarihi bir olayı coşkulu bir anlatımla işleyen uzunca şiirlere denir

Örnek Şiirler:

*Dadaloğlum der de böyle olmazdım
Gördüğüm günlerin birini görmezdim
Kavga kızışınca geri durmazdım
Meydanda kardaşa kıyanlardanım
(Dadaloğlu)*

*Çekerim çileyi böyl'olsun bugün
Alırım mı sandın şol Kozan Dağın
Biz bir kurt idik de Bozoklu köyün
Ürkütüp sürüsün yiyenlerdenim*

4. SATİRİK ŞİİR

- Eleştirici bir anlatımı olan şiirlerdir. Bir kişi, olay, durum, iğneleyici sözlerle, alaylı ifadelerle eleştirilir.

Örnek Şiirler:

*Yiyin, efendiler, yiyin, bu can katan masa sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayınca kadar yiyin!
Verir zavallı memleket, verir ne varsa malını,
Vücudunu, hayatını, ümidini, hayâlini;
Bütün gönül sevincini, olanca rahat hâlini;
Hemen yutun, düşünmeyin haramını helâlini,.. (*

Tevfik Fikret)

*Söylersin de söz içinde şaşmazsın
Helâli haramı yersin seçmezsin
Nasibin kesilir de sular içmezsin
Akar çaylar senin olsa ne fayda
Pir Sultan Abdal*

5. DRAMATİK ŞİİR

- Konuyu okuyucunun gözünde canlandırabilen, harekete dönüşebilen bir şiir türüdür. Opera için yazılan manzum eserlerde de kullanılır. Karşılıklı manzum olarak konuşmalı eserdir.

6. DİDAKTİK ŞİİR

- ⇒ Belli bir düşünceyi aşlamak ya da belli bir konuda öğüt, bilgi vermek, ahlaki bir ders çıkarmak amacıyla öğretici nitelikte yazılan duygu yönü zayıf şiirlerdir.

Örnek Şiirler:

*Topraktandır cümle beden
Nefsini öldür ölmeden
Böyle emretmiş Yaradan
Sen kalemsin ben uç muyum?*

(Âşık Veysel)

*İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsen
Ya nice okumaktır*

(Yunus Emre)

ŞİİR DİLİ (SÖZ SANATLARI / EDEBİ SANATLAR)

1. MECAZ

- Sözcüğün bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka bir anlamda kullanılmasıdır.
- İşin **omurgasını** yönetim kurulu başkanı çatmıştı.
- Haberi duyunca **kolum kanadım kırıldı**.
- Sınıfın en **gözde** ismiydi.

2. MECAZ-I MÜRSEL (AD AKTARMASI)

- Bir sözün benzetme amacı gütmeyen gerçek anlamının dışında başka bir sözün ya da kavramın yerine kullanılmasıdır.

Mecaz-ı mürselde:

- **Sanatçı eser** (Bir haftadır **Peyami Safa** okuyorum)
- **Parça bütün** (Bu acılı **yüz** her şeye rağmen gülebiliyor) ,
- **Bütün parça** (Aşırı ölçüde uzattığı **tırnağını** ısrar etmesem kesmeyecek) ,
- **İç dış** (**Tencere** bu ateşte zor kaynar) ,
- **Dış iç** (**Ayağını** çıkarmadan içeri girme)
- **Soyut somut** (Gurbet çeken **gönüller** kuşatmıştı ocağı)
- **Neden sonuç** (**Bereket** sabaha dek yağdı)
- **Eşya insan** (Rengi atmış bir **şapka**) ,
- **Yer insan** (Gün doğmadan bütün **köy** uyandı / Ama **Sivas** tam bağımsızlıkta direniyordu. /**Ankara** tavrını sertleştirdi.)
- **Yön ülke** (**Batı** bize husumet besliyor) ... **ilgileri mevcuttur**.

Klâsik mecaz-ı mürseller:

- **Sınıf** ayağa kalk.
- Bütün **okul** hayret etti.
- **Tribünler** ayağa kalktı.
- **Türkiye** terörü kınadı.
- **Belediye** bekliyorum.
- **Anadolu** misafiri sever.
- **Ön taraf** ücreti öde.
- **Dalgalan** sen de şafaklar gibi ey şanlı **hilâl**.
- **Vapur** **Üsküdar'a** yaklaştı.
- **Cebini** verir misin?
- **Bevoğlu** tepinirken ağlar **Karacaahmet**

3. TEŞBİH (BENZETME)

- Anlatıma güç ve güzellik katmak için, aralarındaki ilgi ve benzerlik bulunan iki şeyden zayıf olanı güçlü olana benzetmeye denir. Teşbihin dört

unsuru vardır: **benzeyen, benzetilen, benzetme edatı, benzetme yönü**. Teşbihte asıl unsur **benzeyen** ve **benzetilendir**. Bu iki unsur bulunmak zorundadır. Benzetme edatı ve benzetme yönü bulunmayabilir.

- Sadece **benzeyen** ve **benzetilenle** yapılan benzetmeye **teşbih-i belîğ** denir. Benzetme yönü ve benzetme edatı kullanılmaz.

- **Servi boy, elma yanak, gonca ağız, kiraz dudak.....**

"**Ahmet aslan gibi güçlüdür.**" cümlesinde güç yönünden zayıf olan Ahmet aslana benzetilmiştir.

- Her benzetme bir karşılaştırmadır. Örnek cümlede "**Ahmet**" ile "**aslan**" karşılaştırılmıştır.

- Aralarında ortak özellik bulunmayan kavramların karşılaştırılması benzetme değildir. **Mesela:**

"**Elma kadar sivri maydanoz**"

"**Minare gibi ekşi duvar**" benzetmeleri standartlara uymaz. Çünkü karşılaştırılan şeyler arasında ortak bir özellik mevcut değildir." **Teşbihte hata olmaz** " sözünü de bu doğrultuda değerlendirmek gerekir. "**Hata olmaz**"dan kasıt teşbihin hata kabul etmeyeceği realitesidir. Yani hatalı teşbih, teşbih değildir.

- İstisnalık arz etse de bazen kendisine benzetilen taraf güçlü taraf değildir: "**Ninemin pamuktan daha yumuşak ellerini öpmeye doyamazdım**"

Ali aslan gibi güçlüdür.
Benzeyen benzetilen benz. ed. Benz. yönü

Kuzu gibi bebek
benzetilen benzetme edatı benzeyen

Ay yağmur gibi yere damlıyordu.
Benzeyen benzetilen benz. edatı benz. yönü

Fidan gibi kız
Benzetilen benzetme edatı benzeyen

Gül ateş, / gülbün ateş,
Benzeyen benzetilen Benzeyen benzetilen

/ Gülşen ateş
Benzeyen benzetilen

Örnekler:

- **Abbas tilki** gibi kurnazdır.
- **Yol yılan** gibi kıvrılıyor.
- **Türkiye** güzellikte **cennet** gibidir.
- **Taş** gibi sert **ekmek**
- **Kömür** gibi kara **gözlerin**
- **Elma** gibi tatlı **yanakların**
- **Kalem** gibi ince **parmak**
- **Rüya** gibi güzel **yaz**.
- **Aksam, yol** gibi gezer.
- **Sükun su** gibi dolar.
- O **adam tilkinin** biridir.
- **Ölü deniz** Muğla'dadır.

Sanatlı beyitler ve mısralar

- **Köhne düşünceler paslanmış çivilere** benzer.
- **Dalgalan sen de şafaklar** gibi ey nazlı **hilal**
- **Karşımda eski evler tarih** gibiydi.

4. İSTİARE (EĞRETİLEME, DEYİM AKTARMASI)

- Benzeyen ve benzetilenden birinin olmadığı teşbihe, **istiare** denir. İstiare, kendisine benzetilenin söylenip söylenmemesine göre iki çeşittir: **açık istiare, kapalı istiare**
- Mecazla ilgili sanatlar mantığına göre ikiye ayrılıyordu. Benzetme ilgisiyle kurulanlar ve benzetme ilgisiyle kurulmayanlar. Benzetme ilgisiyle kurulmayan mecazlar "**mecaz- ı mürsel**" diye adlandırılıyordu. Benzetme ilgisiyle kurulanlar da "**teşbih**" ve "**istiare**".

Teşbih'te olmazsa olmaz şart "**benzeyen**" ile "**kendisine benzetilen**" idi .

Meselâ: "**Aslan Galatasaray yurda döndü.**"

⇒ Bu cümlede "**aslan**" : "Kendisine benzetilen" ve "**Galatasaray**" : "**Benzeyen**"dir. Bu, klasik bir teşbihtir. Benzetmenin temel öğelerinden "**benzeyen**" ile "**kendisine benzeyen**" mevcut. Eğer benzetmenin temel öğelerinden biri olmasaydı "**istiare**" sanatı ortaya çıkacaktı. Yani bu cümleler şöyle olsaydı.

"**Aslanlar yurda döndü.**"
"**Galatasaray kükredi.**"

⇒ I. cümlede sadece "**kendisine benzetilen**" ; II. cümlede ise sadece "**benzeyen**" vardır. Benzetmenin esas unsurları olmadığı için bu cümlelere "**teşbih**" diyemeyiz. Bu cümlelerde karargâh kuran söz sanatı "**istiare**"dir. Sadece "**kendisine benzetilen**"in bulunduğu I.cümle "**açık istiare**" ; sadece "**benzeyen**"in bulunduğu II. cümle ise "**kapalı istiare**" sanatına örnektir

Tekrar kontrol edelim:

"**Akrep Hamdi karşıdan göründü.**"
Teşbih-i belliğ

"**Akrep bakalım neler yapacak.**"
Açık istiare

"**Bu sert sözleriyle bakalım kimi sokacak.**"
Kapalı istiare

1) **Açık istiare:** Benzeyeni bulunmayıp, yalnız kendisine benzetilenin yer aldığı istiaredir. Cesur birine "**arслан**" kurnaz birine "**tilki**" ahmak birine "**kaz**" denilmesi açık istiaredir.

Kar gibi **beyaz saclar** (teşbih)
Benzetilen benzeyen

Saçlarına **kar** mı yağdı? Ne var? (**açık istiare**)
Kendisine benzetilen

Aslanlarımız cepheden döndü. (**açık istiare**)
Benzetilen

Kurban olam beşikte yatan **kuzuya**
Benzetilen

- "**Bir hilâl uğruna ya Rab ne güneşler batıyor.**"
- "**İki kapılı bir handa / Gidiyoruz gündüz gece**"
- "**Ey peri nerde olsan gönlüm senin yanındadır**"
- "**Yuvayı yapan dişi kuştur.**"
- "**Meleğim benim.**"
- "**Gökyüzü kursunla örtülü.**"
- "**Saçlarına yıldız düşmüş.**"
- "**Onun ne tilki olduğunu bilmez misin?**"
- "**Sabahtan uğradım ben bir fidana.**"

2. **Kapalı istiare** : Yalnız benzeyen söylenilerek yapılan istiareye denir. "**Ay zeytin ağaçlarından yere damlıyordu.**" mısrasında kapalı istiare vardır. "**Ay**" akıcı bir sıvıya, suya benzetilmiştir. Fakat yalnızca "**ay**" kullanılmıştır. Ayın suya benzetildiğini suya ait bir özellik olan "**damlıyordu**" sözünden çıkarabiliriz.

- **Can** kafeste durmaz uçar. (can kuşa benzetilmiştir.) Benzeyen

- **Ben sende** tutuklu kaldım. (sevgilinin Benzeyen

kalbi hapisaneye benzetilmiştir.)

- “**Dalların** boynu bükük ,”
- “**Tekerlekler** yollara bir şeyler anlatıyor.”
- “**Mehmetçik** kükreyerek atıldı.”
- “**Yavrum** yuvadan uçup gitti.”
- “Ninniler söylemiş **serin dere**”
- “**Martılar** özgürlük şarkıları söylüyordu semada.”
- “Ağlama **salkım söğüt** ağlama / Kara suyun aynasında el bağlama”
- “Hakka kanat açar hep **emeller**.”

5. KİNAYE

- Bir sözü benzetme amacı gütmeyen, hem gerçek hem de mecaz anlama gelecek şekilde kullanıp, mecaz anlamı ön plana çıkarmak suretiyle yapılan bir sanattır. **Kinaye sanatında asıl düşündürülmek istenen, sözcüğün mecaz anlamıdır.**

Yunus Emre'nin:

“Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın?”

- ⇒ Mısralarında **kinaye** vardır. Dağların bağı taşıyor, kayadır. Fakat asıl söylenilmek istenen acımasızlık, insafsızlıktır.

- **Damlaya damlaya göl olur.**
- **Gözlerini aç; sonra kaza yaparsın.**
- **Pinokyo, odun kafalının biridir.**
- **İçinizde en yürekli olan gelsin**
- **Tuttuğunu koparır ihtiyarın biriydi.**
- **Hatasını söyleyince yüzü kıpkırmızı oldu.**

6. TEVRİYE

- İki ya da daha çok anlamı olan bir sözün yakın ve uzak anlamlarını birlikte kastetme sanatıdır.

“Koyup kaldırmada ikide birde
Kazan devrildi, söndürdü ocağı”

- ⇒ Ocak ateş yakılan yerdir. Yukarıdaki beyitte ise ocak, yeniçeri ocağı anlamında kullanılmıştır.

“Verdim gönül o gül ruhun **alina** aldanıp
Etmezdi kimse eylediğim rengi ben bana.”

- ⇒ Birinci mısradaki “**al**” bir renktir, aynı zamanda “**hile**” anlamına gelir. Beyitte “**hile**” anlamında kullanılmıştır.

“Gül gülse, daim ağlasa bülbül acep değil
Zira kimine ağla demişler kimine **gül**”

- ⇒ Gül sözcüğü iki anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

7. TEZAT

- Aralarındaki bir ilgiden dolayı, birbirine zıt iki kavramı bir arada kullanmaktır.

“**Kanı ol gülerek** geldiği demler şimdi
Ağlarım hatıra geldikçe gülüşüklerimiz.”

- ⇒ “**Gülmek**” ile “**ağlamak**” kelimeleri arasında tezat vardır.

“**Gerçek mi yalan** mı duyduğum haber
Baharla dediler, köye dönmüşsün”

- ⇒ “**Gerçek**” ve “**yalan**” sözcükleri arasında tezat vardır.

8. TEŞHİS (KİŞİLEŞTİRME)

- Cansız varlıklara canlılık kazandırma sanatıdır. İnsana ait özelliklerin insan dışındaki varlıklara verilmesidir.

“**Atıyor her tepe** bir gül-deste”
Tepe kelimesine canlılık kazandırılmıştır.

- “Za’f ile diz çöken **tabiattan**” **Tabiata** insana ait bir özellik kazandırılmıştır.

- “Öldüğü gün gök **ağlamıştı**.” Ağlamak insana ait bir özelliktir. Gökyüzü kişileştirilmiştir.

- **Menekşeler külahını kaldırır.**
- **Güzel gitti diye pınar ağladı.**

9. İNTAK (KONUŞTURMA)

- Konuşma kabiliyeti olmayan varlıkların konuşturulmasıdır.

“**Gördü bal arısın sivrisinek**
Dedi böyle ona fahreyleyerek
Var mı bir bencileyin nefsi-i nefis”

- ⇒ Yukarıdaki mısralarda **sivrisinek** konuşturulmuştur.

Adam, elini uzattı; tam onu koparacağı sırada mor menekşe: “Bana dokunma!” diye bağırdı.

Masallar ve fabllar, teşhis ve intak sanatına en çok rastlanan türlerdir.

10. TARİZ

- Bir sözün, söylenen anlamının tam tersini kastetmektir. Tarizde birini küçük düşürmek, onunla alay etmek, iğnelemek amacı vardır. Çok geciken birine “**Aman ne erken davrandınız.**” demek gibi veya cimri birine “**Ne kadar cömert davrandınız?**” demek gibi.
- ⇒ *Alp, maçta kendi kalesine gol atarak, usta bir oyuncu olduğunu kanıtladı.*

11. HÜSN-İ TA'LİL(GÜZEL SEBEP UYDURMA)

- Herhangi bir gerçek olayın meydana gelmesini hayali ve güzel bir nedene bağlamaktır. Ancak bu nedenin kesin bir yargıya dayanması gerekir. Hüsn-i talil'de de tecâhül-i arif'te olduğu gibi gerçek bir nedeni bilmezlikten gelme gibi bir durum vardır. Hüsn-i talil'i, tecâhül-i ariften ayıran yön, gerçek bir olayın hayali nedene bağlanmasıdır.

*“Hak-i payine yetemder ömürlerdir muttasıl
Başını taştan taş vurunur gezer âvare su”*

- ⇒ Beyite göre suyun taşların arasında akıp durmasının (başını taştan taş vurma) nedeni, sevgilinin ayağının toprağına ulaşmak istemesidir. *“Ateşten kızaran bir gül ara da
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi”*
- ⇒ Gül ateşten kızarmaz. Burada gülün ateşten kızardığı söylenerek, hüsn-i talil yapılmıştır.

Güzeller gülünce güller açar.

- ⇒ Güller, güzeller güldüğü için açmaz. Burada güllerin açması güzellerin gülme nedenine bağlanarak, hüsn-i talil yapılmıştır.

“Güller ki yüzünün renginden utandıkları için kızardılar”.

“Güzel şeyler düşünelim diye yemyeşil oldu ağaçlar”

İlkbaharda doğanın uyanması, ağaçların yapraklanması gibi gerçek bir olay, hayali bir nedenle açıklanmış.

12. MÜBALAĞA (ABARTMA)

- Anlatılan şeyi olduğundan çok ya da az gösterme sanatıdır.
- *Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle*
 - *Akdeniz'in dalgası gönlüm kadar taşmadı.*
 - *Öyle kalabalık ki iğne atsan yere düşmez.*
 - *“Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?”*

- *Gömelim, gel; seni tarihe, desem sığmazsın.”*

13. TENÂSÜP (UYGUNLUK)

- Aynı konu ile ilgili sözlerin, kavramların bir mısradaki, beyitte ya da dörtlükte kullanılması sanatıdır.

*“Ne efsunkâr imişsin ah ey didar-ı hürriyet
Esir-i aşkın olduk, gerçi kurtulduk esaretten”*

- ⇒ “**Hürriyet, esir kurtulduk, esaret**” sözcükleri hürriyetle, özgürlükle ilgili kavramlardır.

*“Aşk derdiyle hoşem, el çek ilacımdan tabip
Kılma derman kim, helakim zehr-i
dermanındadır.”*

- ⇒ “**Dert, derman, ilaç, zehir, tabip**” sözcükleri hastalıkla ilgili kavramlardır.

*Bahar gelip neşe saçacak
Güneş doğacak karlı dağlara
Güller laleler aşkla açacak
Ümitler kalmayacak yarınlara*

- ⇒ “**Bahar, güneş, doğmak, güller, laleler, açacak**” sözcükleri ilkbaharla ilgili kavramlardır.

*Lâleyi sümbülü, gülü hâr almış.
Zevk u şevk ehlini âh u zâr almış.*

- ⇒ Bu beyitte lâle, sümbül, gül, hâr (diken) arasında ayrıca zevk, şevk ve âh, zâr sözcükleri arasında **tenasüp** sanatı vardır.

14. CİNAS

- Yazılışı, söylenişi bir, anlamı ayrı iki sözün bir arada bulunması sanatıdır.

*Şah verdi, filiz sürdü, sinemde yara dalı
Şu cihanda gülmedim, yaradan yaradalı*

*Bülbül eder güle naz
Gül eder bülbüle naz
Bugün bir şehre vardım
Ağlayan çok, gülen az*

*Nedir can kim anı sen nâzenin cânâne vermezler
Sana aşık olanlar yoluna cânâ ne vermezler*

*Kalem böyle çalınmıştır yazıma
Yazım kışa uymaz, kışım yazıma*

15. TEKRİR

- Sözün etkisini kuvvetlendirmek için; bazı kelime veya sözleri aynı cümle içinde ya da art arda gelen cümlelerde tekrarlamaktır.

*Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi;
Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.
Kaldırımlar, duyulur, ses kesilince sesi;
Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır.
(N. Fazıl Kısakürek)*

*Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Yağ ile bağ ede bir söz*

16. TECÂHÜL-İ ÂRİF

- Bir anlam inceliği oluşturmak için bildiğini bilmezlikten gelmeye denir. Tecahül-i ârif, genellikle soru yoluyla yapılır.

*“Şakaklarım kar mı yağdı, ne var?
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?”*

- ⇒ Şair saçlarına kar yağmadığını, saçlarının ağardığını bilmiyor değil; ama bilmezmiş gibi davranıyor.

Sular mı yandı, neden tunca benziyor mermer?

17. TELMİH

- Hatırlatma sanatıdır. Söz arasında herkesin bildiği bir olaya ya da kişiye işaret etme sanatıdır.

“Bedr'in aslanları ancak bu kadar şanlı idi”

- ⇒ Mısrasında geçen “**Bedr'in aslanları**” sözü “**Bedir Savaşı**”nı hatırlatır.

*“Vefasız Aslı'ya yol gösteren bu.
Kerem'in sazına cevap veren bu.*

- ⇒ Mısralarında geçen “**Aslı**” ve “**Kerem**” sözcükleri **Kerem ile Aslı hikayesini** çağrıştırır.

*Gökyüzünde İsa ile
Tur dağında Musâ ile
Elindeki asâ ile
Çağırayım Mevlam seni
Yunus Emre*

- ⇒ Birinci dizede “**H. İsa'nın göğe çıktığı inancı**”na, ikinci dizede “**H. Musa'nın Tur-ı Sinâ dağında Tanrı ile konuşması**” olayına ve üçüncü dizede de yine “**H. Musa'nın yere atınca yılan olan asasıyla gösterdiği mucizelere**” telmih vardır.

18. LEFF Ü NEŞR

- Genellikle bir beyit içinde birinci dizede en az iki şey söyleyip, ikinci dizede bunlarla ilgili benzerlik ve karşılıkları verme sanatıdır.

*Bâran değil, şafak değil, ebr-i seher değil
Gözyaşıdır, ciğer kanıdır, dâd-ı ah'tır.*

- ⇒ Bu dizelerde **bârana** (yağmur) karşılık olarak **gözyaşı**, **şafağa** (güneşe batarkenki kızılık) karşılık olarak **ciğer kanı**, **ebr-i seher'e** (sabah bulutu) karşılık olarak **dud-ı ah** (ah'ın dumanı) verilmiştir.

*Bağ-ı dehrin hem baharın hem hazanın görmüşüz.
Bir nesatın da gamın da rüzgârın görmüşüz.*

19. NİDA (SESLENME)

- Şairin çok duygulanması ve heyecanlanması sonucunu doğuran olayları ve varlıkları göz önüne getirip “**ey, hey**” gibi ünlemlerle onlara seslenmesidir.

*Ey köhne Bizans, ey koca fertut-i musahhir
Ey bin kocadan arta kalan bive-i bâkir.
(Sis, Tevfik Fikret)*

20. İSTİFHAM

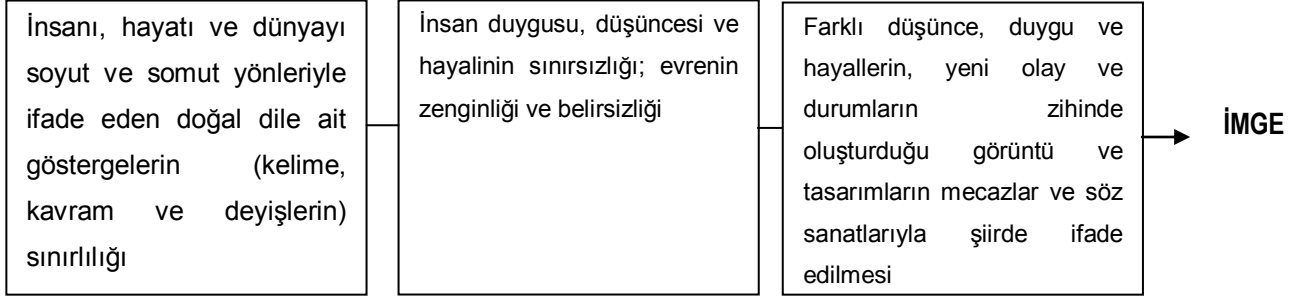
- Yanıt alma amacı gütmeyen, duyguyu ve anlamı güçlendirmek için, anlatılmak istenenlerin soru biçiminde anlatılmasıdır.

*Beni candan usandırdı cefadan yâr usanmaz mı
Felekler yandı ahımdan muradım şemî yanmaz mı
Fuzuli*

ŞİİRDE İMGE

- ⇒ Sözcüklere günlük dilde kullanılan anlamları dışında, başka anlamlar yükleme, okunduğunda, beyinde bir hayal ve hayaller zinciri oluşturma işidir. Şair, imge yoluyla, bozduğu gerçeğin yerine, olmasını istediği, hayal ettiğini, arzuladığını, kendi gerçekliğini, heyecanını koyar. İmgeler, şiirin içindeki serseri mayınlardır, kimde neyi çağrıştıracacağı belli olmaz. Bir bakarsınız okuyucuyu alır, hiç olmadık hayallere sürükler, zihninde bir ayrışma, bir çözülme yaratır, olanaksız arzular duruma getirir.

İmgenin Ortaya Çıkış Sebebi ve Oluşum Süreci

SÖZLÜ ANLATIM

KONFERANS- AÇIK OTURUM- SEMPOZYUM- FORUM- MÜNAZARA

KONFERANS

- ⇒ Alanında uzman bir kişinin bir konuda (genellikle bilim, sanat, ekonomi vs.) görüş ve düşüncelerini açıklamak amacıyla bir topluluk önünde yaptığı ön hazırlığı olması gereken sözlü anlatım türüdür.
- ⇒ Konferans bu yönüyle söyleve benzer fakat konferansta bilgi verme amacı öne çıkarken söylevde dinleyicileri kendi düşüncesinden yana çekmek, etkilemek, harekete geçirmek önemlidir.

2. AÇIK OTURUM

- ⇒ Toplumun tümünü yakından ilgilendiren bir konunun, dinleyiciler huzurunda, bir başkanın yönetiminde, değişik düşüncelere sahip yetkin (uzman) kişilerce çeşitli yönlerden tartışılmasına "açık oturum" denir.
- ⇒ Geniş halk kitlelerini ilgilendiren konuların, sorunların açıklığa kavuşturulması ve bu sorunlara çözüm yolları aranması esastır.
- ⇒ Bir başkan ve en az üç konuşmacı bulunur.
- ⇒ Başkanın konuyu ana hatlarıyla dinleyicilere açması ve konuşmacıları tanıtması ile başlar.
- ⇒ Başkanın söz vermesiyle öteki konuşmacılar belli bir süreyle sınırlı olan konuşmalarını yaparlar.

- ⇒ Başkan konuşmalar sırasında notlar alır, konuşmalar bittikten sonra konuşmaları toparlayıp özetler ve bunları birbirleriyle ilişkilendirir.
- ⇒ Açık oturum sonunda forum düzenlenebilir. Forumda başkan ve dinleyicilerin ele alınan konuyu farklı yönlerden aydınlatacak temel düşünceler üzerinde yoğunlaşmaları gerekir.

3. SEMPOZYUM (BİLGİ ŞÖLENİ)

- ⇒ Belli bir konuda uzmanlaşmış kişilerin, kendi alanlarına ait akademik bir konuyla ilgili olarak hazırladıkları bildirimlerini (tebliğ) sundukları toplantılara "sempozyum" denir. Sempozyum bir tek toplantı ya da tartışma değil, bir toplantılar ve tartışmalar dizisidir.
- ⇒ Bir sempozyum genellikle birkaç gün sürer; ama sempozyumun hazırlıkları aylar öncesinden başlar.
- ⇒ Her sempozyum, geniş çaplı bir organizasyonu gerektirir. Bu organizasyonun temelini "oturum"lar oluşturur.
- ⇒ Her oturum bir başkan tarafından yönetilir.
- ⇒ Bildiri (tebliğ), bilimsel bir konuyu ele alan ve bilimsel toplantılarda okunup tartışılan metindir. Oturumlar, genellikle bildirilerin okunması, ardından da bu bildirilerin soru-cevap şeklinde tartışılması suretiyle

gerçekleştirilir. Her oturumda konunun bir yönü ele alınır.

- ⇒ Bildiri metinleri bilimsel makale özelliği taşır.
- ⇒ Açık oturumda her kesimden dinleyici bulunabilmesine karşılık sempozyumda belli alanlarda uzmanlaşmış özel davetli dinleyiciler bulunur.
- ⇒ Sempozyumda aynı konu farklı bakış açılarıyla ele alınır.
- ⇒ Sempozyumlar diğer tartışma türlerine göre daha ilmi ve ciddi bir hava taşır.
- ⇒ Sempozyumu düzenleyen bir kurul vardır. Bu kurul sunulacak bildirileri önceden seçme, yayımlama ve sempozyumda düzenin sağlanması görevlerini yerine getirir.

4. FORUM

- ⇒ Eski Roma toplumunda halk toplantılarının yapıldığı alanlara “forum” deniyordu. Adını buradan alan forum, demokratik katılımın en etkili işlediği tartışma biçimidir.
- ⇒ En belirgin özelliği, sosyal bir problemin geniş bir kitle önünde ayrıntılarıyla tartışılması ve dinleyicilerinin bu tartışmalarda daha aktif şekilde rol almalarıdır.
- ⇒ Herkesi ilgilendiren bir konu/sorun üzerinde bir başkanın denetiminde yapılan tartışma çeşidi olan forumu panel ve açık oturumdan ayıran nokta, konuşmacı-dinleyici ayrımının bir anlamda ortadan kalkması ve herkesin birer katılımcı olarak forumda düşüncelerini ifade edebilme fırsatı bulmasıdır.
- ⇒ Bir forumu yönetmek, bir açık oturumu ya da paneli yönetmekten daha zordur. Çünkü forum; yaş, sosyal konum, siyasi görüş gibi her açıdan çeşitlilik gösteren çok geniş bir katılımcı kitlesiyle gerçekleştirilir.
- ⇒ Forum, başkanın yönlendirici konuşmasıyla başlar. Bu konuşmada başkan, soru sormak, açıklamalarda bulunmak isteyen herkese söz hakkı vereceğini belirtir. Forumdaki konuşmaların, açıklamaların ve soruların, forumun konusu çevresinde birleşmesi gerekir. Aksi halde konu dağınık ve kişiselleşir.
- ⇒ Forumu yöneten başkan katılanları ve dinleyicileri çeşitli yönleriyle tanımalı, konuşmacıların farklı düşünceleri arasında ilişki kurabilecek kültür, anlayış ve yeteneğe sahip olmalı, konuşmanın akışına yön verecek hoşgörüsüyle donatılmış bir otoriteye sahip olmalıdır.
- ⇒ Forumda amaç, katılımcıların düşüncelerini harekete geçirerek konunun anlaşılmasını, açıklık kazanmasını sağlamaktır.
- ⇒ Kamuoyunu aydınlatmak düşüncesiyle belli bir konuda uzmanlaşmış kişilerin bir konuyu tartışmaları ve bu tartışmaların ses ve

görüntülerinin teknik olanaklarla kaydedilerek basın organları aracılığıyla yayımlanması “dinleyicisiz forum”un ortaya çıkmasına neden olmuştur.

5. PANEL

- ⇒ Bir konunun çeşitli yönlerden aydınlatılması için küçük bir topluluk önünde ve bir sohbet havası içinde gerçekleştirilen tartışmalara “panel” denir.
- ⇒ Panel, bir düşünce alışveriştir. Bu düşünce alışverişi sadece konuşmacılarla sınırlı değildir. Panel, dinleyicilerle konuşmacıların bir konu üzerinde birlikte düşünme isteği çerçevesinde düzenlenir, bu nedenle açık oturuma göre daha samimi bir ortamda gerçekleşir. Açık oturumla farkı açık oturumun tartışma, panelin sohbet havası içinde geçmesidir. Açık oturumda konuyla ilgili farklı fikirler tartışılırken panellerde bir konunun farklı özelliklerine değinilir.
- ⇒ Panelde amaç, ele alınan konuyla ilgili somut sonuçlara ulaşmaktan çok, bir konuyu değişik yönlerden aydınlatmaktır.
- ⇒ Panel, ele alınan konu ile ilgili az sayıda dinleyicinin bulunduğu bir tartışma biçimidir.
- ⇒ Herkesi ilgilendiren, sosyal problemlerle ilgili konular el alınır.
- ⇒ Bir yönetici ve konusunda uzman en az üç konuşmacı bulunur.
- ⇒ Panel, başkanın konuyu ana hatlarıyla takdim etmesiyle başlar. Başkan, konuşmacılara sırayla söz hakkı verir.
- ⇒ Konuşmaların sonunda konuşmacılar birbirlerine soru sorabilecekleri gibi dinleyiciler de konuşmacılara soru sorabilir, görüşlerini kısaca ifade edebilirler. Ama bu süreç sadece soru sorma ve düşüncelerini kısaca belirtmeyle sonuçlanmaz da dinleyicilerin de aktif şekilde katıldıkları bir tartışmaya dönüşürse yani tartışma dinleyicilere geçerse, o zaman bu tartışma panel olmaktan çıkar ve forum adını alır.

6. MÜNAZARA

- ⇒ Bir cümle halinde ifade edilen bir görüş (tez) ile bir karşı görüşün (anti tez), öğrencilerden oluşan iki ekip arasında, bir hakem kurulu (jüri) huzurunda tartışılmasına “münazara” denir.
- ⇒ Münazarada tartışan taraflar, biri başkan olmak üzere en az üçer kişilik gruplardan oluşur. Jüri (hakem kurulu)’de de en az üç kişi bulunur. Konuşmacı sayısı, konunun ayrıntılı olup olmamasına göre değişebilir.
- ⇒ Jüri konuşmacıların anlatım ve savunma tarzlarını, karşı tezi çürütme güçlerini, konuşma yeteneklerini, telaffuzlarını, jest ve mimiklerini

değerlendirir. Münazaraya katılacak kişilerle, jüri üyeleri münazara tekniği konusunda bilgilendirilmelidir.

- ⇒ Konuşmacılara, araştırma için en az **2-3** hafta süre verilmelidir. Gruptaki her kişi savundukları konunun değişik alt konuları hakkında konuşmak zorundadır. Birden fazla kişi, aynı alt konuyu savunamaz.
- ⇒ Münazarada etkili savunmanın önemli olması gibi, belli zaman içinde konuşmak da önemlidir.

Bu nedenle konuşmacılara eşit zaman dilimleri verilmelidir. Bu zaman, genellikle **5-15** dakikadır.

- ⇒ Münazarada süslü söyleyişlere değil sağlam fikirlere ve delillere önem verilir.

BİLİMSEL YAZILAR

- ⇒ Bilimsel bir buluşu veya araştırmayı toplumla paylaşmak amacıyla yazılan yazılardır.
- ⇒ Bilimsel bir yazının en önemli özelliği açık ve kesin olmasıdır. Çok anlamlılığa rastlanmaz.
- ⇒ Bu metinler, alanlarında gerekli donanımlara sahip kişiler tarafından yazılır.
- ⇒ Bilimsel yazılar bilimsel iletişimi gerçekleştirmek üzere yazılır ve bu yazılar bilimsel araştırmaların sonucunda kaleme alınır.
- ⇒ Bir yazar, düşüncelerini edebi metin şeklinde ortaya koyarken bir düşünür felsefi metin yazar. Bir bilim adamı ise bilimsel yazılar yazar. Felsefi ve bilimsel metinler öğretici metinler grubuna girer. Bunların amaçları bilgi vermektir. Edebi metinler ise yoruma açıktır, öğretme amacı gütmaz. Bilimsel metinlerde anlam herkes için aynıdır.
- ⇒ Bilimsel yazılarda, araştırılan konuyla ilgili yapılmış daha önceki çalışmalardan yararlanır. Daha önce bu konu üzerinde çalışan kişinin adını ve eserinin adını belirtmek, bilimsel etik gereğidir.
- ⇒ Dil "göndergesel işlev"de kullanılır.
- ⇒ Bu metinler "başlık, özet, giriş, asıl metin, sonuç ve tartışma" bölümlerinden oluşur.
- ⇒ Bilimsel metinlerde nesnel bir anlatım benimsenir. Kişisel düşünceler ve yorumlar anlatıma katılmaz.
- ⇒ Terimlere çokça yer verilir.

NOT: Bilimsel yazılar makaleye göre çok daha geniş bir araştırmaya dayanır.

Bilimsel Yazıların Türleri:

1. Bilimsel Makaleler
2. Tarama ve Değerlendirme Makaleleri
3. Konferans Raporları
4. Toplantı Özetleri

Bilimsel Makalelerin Bölümleri:

1. Başlık

Bilimsel yazılarda başlık çok önemlidir. Herkes tarafından okunacağı için kelimelerinin dikkatle seçilmesi gerekir. Metnin başlığı, içeriği verebilecek en

az sözcükten oluşmalıdır. Çünkü başlık; metnin etiketi durumundadır. Okuyucunun dikkatini çekmek önemlidir.

2. Özet

Bilimsel yazıların başında yer alan özet bölümlerinde, metnin tamamında anlatılanların küçültülerek bir paragraf haline getirilmiş biçimi yer alır. Yani bu bölüm makalenin paragraf boyutunda küçültülmüş bir biçimindedir. Bu özet metnin içeriğini tam anlamıyla ifade edebilecek özellikte olmalıdır. Ayrıca özet kısmında, araştırmacının esas amaçları, araştırma yöntemleri, araştırma bulguları, sonuçları ve bu sonuçların önemi üzerinde durulur.

3. Giriş

Makalede ifade edilenlerin kolay ve doğru anlaşılmasına yarayacak temel bilgiler verilmelidir. Çalışmanın gerekliliği ortaya konulur. Makalede işlenen konunun daha önceki yayınlarda nasıl ele alındığı anlatılır. Makaleye konu olan araştırmada nasıl bir yöntem izlendiği ve bu yöntemin seçiliş sebebi ortaya konulur. Araştırmada ana bulgular dile getirilir ve sonuçları belirtilir. Yazıda geçen her türlü terim ve kısaltmanın ne anlama geldiği belirtilmelidir.

4. Asıl Metin

Bilimsel yazıların malzeme ve yöntemler kısmında yazarın neyi, niçin ve nasıl kullandığını okuyucuya açıklaması gerekir. Yazar böylece kendisinden sonra başka bir uzman kişinin aynı çalışmayı kendi imkânlarıyla tekrar etmesini sağlar. Neler yapıldığı ve nasıl yapıldığı anlatılırken alt başlıklara yer verileceği belirtilmelidir.

5. Sonuç ve Tartışma

Bilimsel makalelerin sonuç bölümünde elde edilen bulgular açık ve yalın bir şekilde ortaya konur. Tartışma kısmında sonuçlar tartışılıp genelleştirilir, başka çalışma ve konularla ilişkilendirilir, yapılan çalışmanın günlük hayattaki yeri ve değeri üzerinde durulur.

NOT: Birden çok yazar tarafından hazırlanan bilimsel makalede yazar adları alfabetik sıralanır. Bunun

yanında kürsü sorumlusu da sıralamayı belirleyebilir. Yazının ana üreticisinin veya deneyimli olanın adı tek isim olarak da yazılabilir. Kısaca belli ve herkes tarafından kabul edilmiş bir düzen yoktur.

NOT: Tarama ve değerlendirme makaleleri özgün değildir, daha önce yazılmış makaleleri değerlendirmek amacıyla yazılır. Önceden yapılmış çalışmaların eleştirilerine yer verilir. Bu makalelerde hangi araştırma makalelerinin hangi bakımlardan ele alınacağını belirtmek gerekir.

Bilimsel Yazılarla İlgili Terimler:

Bibliyografya (Kaynakça): Yararlanılan kaynakların dökümüdür. Metinde gönderme yapılan bütün kaynaklar sıralanmalıdır. Metinde bahsi geçmeyen kaynakların gösterilmesi yanlıştır ve okunduğu zannını vermek itibarıyla etik değildir. Bu listede yazarın soyadı, adı ile eserin adı, cilt ve baskı kaydı, basıldığı yer, yıl ve yayıncı adı ile sayfa adedi hakkında bilgi verilir.

Dokümantasyon: Belgeleme, belge bilimi. Bir çalışma için gerekli belgeleri arama ve sağlama, belgelere dayandırma.

Dipnot: Sayfa içinde geçen herhangi bir düşünce veya bilgi ile ilgili olarak sayfa altına konulan aydınlatıcı veya kaynak belirten açıklamadır. Yazıda dipnot gereken cümlelerin sonuna, parantez içinde kaçınıcı dipnot olduğunu gösteren numara konulur. Sonra aynı sayfanın sonuna çekilen dipnot çizgisinin altına dipnot numarası yazılarak açıklama yapılır. Dipnot, bazı yazılarda, parantez içinde yıldız işaretiyle de gösterilir.

İndeks: Bir kitabın veya derginin kişi, konu, yer adı vb. bakımından içindekileri yer numarasıyla belirten ve eserin arkasında yer alan alfabetik liste, dizin, fihrist.

BU PRATİKLERİ ÖĞRENMiŞ MiYDiNiZ?

1. Sözcüğün türü, görevi, işlevi, çeşidi sorulursa sözcüğün **isim mi, zarf mı, sıfat mı, zamir mi, edat mı?** olduğuna bakılacağını;
2. Sıfatların isimleri, zarfların genellikle fiilleri nitelediğini (**güzel** kız: **sıfat**; güzel konuş: **zarf**);
3. Sıfatların mutlaka ilgili olduğu isimden önce gelmesi gerektiğini (**kötü** insan: sıfat);
4. Niteleme sıfatlarının önündeki isim düşerse sıfatın **adlaşmış sıfat** olduğunu (**kötülerle** arkadaşlık yapmayın: adlaşmış sıfat)
5. Yükleme ekeyle almış fiilimsiden oluşan cümlelerin isim cümlesi olduğunu (Tek amacım, sizleri gelecekte iyi yerlerde **görmektir**.)

6. İsmi **-e** , **-de** ,**-den** hal ekleriyle biten öğelerin genellikle dolaylı tümleç olduğunu, ismin **-i** haliyle biten öğenin her zaman belirtili nesne olduğunu, 3. tekil iyelik ekiyle (**-(s) i**) biten öğenin özne olduğunu (**yolda** gördüm: dt) (**bahçeyi** gezdim: b.n) (**babası** geldi: öz.);
7. **-den** ekiyle biten öğe cümleye bir sebep anlamı katarsa o öğenin zarf tümleci olduğunu (**hastalandığından** gelemedi: zt);
8. **-de** ve **-den** çekim eklerinin sıfat tamlaması kurduklarında yapım eki özelliğini kazandığını (sıradan insanlar, candan arkadaşım, gözde öğrenci: önündeki isme "nasıl" sorusunu yöneltebiliyoruz öyleyse altı çizili ekler sıfat yapmıştır ve bu yüzden artık yapım ekidir.);
9. İyelik eklerinin bir ismin sonuna gelerek onun kime ait olduğunu bildirdiğini, iyelik eklerini daha kolay bulabilmek için ismin başına "**benim, senin, onun, bizim, sizin, onların**" getirebileceğimizi (kitabım, yavrusu...);
10. İyelik eki almış bir ismin başında iyelik zamiri (**benim, senin, onun...**) kullanılmamışsa bunların tamamının "**tamlayanı düşmüş isim tamlaması**" olduğunu (**pantolonu, annesi...**) ;
11. Her **-im** ekinin aynı ek olmadığını (* telefonum nerede? :1.tekil iyelik eki "benim telefonum", *çok iyiyim: ekfiilin geniş zamanı; çünkü isme gelmiş ve onu yüklem yapmıştır, *bizim çocuklarımız: tamlayan eki, *ölümden korkma: fiilden isim yapım eki *yanına geleceğim: Şahıs ekidir, bütün şahıs ekleri mutlaka kip ekinden sonra gelir);
12. İsim (ad) tamlamalarında ilk sözcüğe tamlayan ikinci sözcüğe tamlanan dendiğini (**yüreğinin sesi**): tamlayan tamlanan
13. İsim tamlamalarında tamlayanla tamlananların yer değiştirebileceğini (**icini** gıdıklıyordu bütün **erkeklerin**) tamlanan tamlayan
14. Belirtili isim tamlamalarında her iki unsurun da ek aldığı ve tamlanana "neyin, kimin" sorularını yöneltebildiğimizi (bahçenin kapısı: neyin **kapısı**) belirtisiz isim tamlamalarında sadece tamlananın 3.tekil kişi iyelik eki aldığını tamlayanın hiçbir ek almadığını ve hem daha kolay bulabilmek hem de sıfat tamlamalarıyla karıştırmamak için sıfat tamlanana "ne" sorusunu sordüğümüzü (bahçe kapısı : **ne kapısı?**);
15. Belirtili ad tamlamalarında araya sıfatların girebileceğini ya da tamlayanın sıfatlarla nitelenebileceğini (Sütçü İmam'ın **kahraman** torunları);
16. **-in** tamlayan ekinin yerine bazen **-den** ekinin de kullanılabileceğini (aşağıdakilerden hangisi...);
17. **Takisiz isim tamlamalarında iki unsurun da ek almadığını** tamlananın neye benzediğini ya da neyden yapıldığını, ayrıca sıfat tamlamalarıyla karıştırmamak için araya "**den**" ya da "**gibi**"

- getirmemiz gerektiğini (**altın (dan) yüzük ,ipek (gibi) saç**) Takısız isim tamlamalarıyla niteleme sıfatlarını birbiriyile karıştırmayın, niteleme sıfatlarının arasına “**gibi**” “**den**” getiremezsiniz. (**yorgun adam**: sıfat tamlaması);
18. Bir sıfatın birden çok adı niteleyebileceğini (**yenı ev ve araba**);
 19. Bir ismin birden çok sıfatının olabileceğini (**zeki, çalışkan, dürüst, bir öğrenciydi**);
 20. Kurallı birleşik sıfatların , **-lı, -li** eki almış sıfat tamlamalarının ismi nitelemesiyle ve sıfat tamlamasında isimle sıfatın yer değiştirmesi ve isme getirilen 3. tekil şahıs iyelik ekini almış söz grubunun ismi nitelemesiyle oluştuğunu (**uzun saç**: sıfat tamlaması / **uzun saçlı erkek**: birleşik sıfat; **bozuk yol**: sıfat tamlaması / **yolu bozuk köy**: birleşik sıfat);
 21. Belirtisiz isim tamlamalarının da sıfat olarak kullanılabileceğini (**altın sarısı saç**);
 22. Zamirlerle de isim tamlaması kurulabileceğini (**benim üniversitelerim, senin dünyanın, kendi insanlarımız, kimin nesı**);
 23. Geçişli fiillerin yani neyi, kimi sorularını yöneltebildiğimiz fiillerin **kılış fiili** (**atmak, delmek, açmak**), Bir hareket bildiren, geçişsiz olan ve hareketin kişinin kendi isteğiyle gerçekleştiğini ifade eden fiillere **durum fiili** (**yürümek, güldü, oturmuş**) Bir hareket bildirmeyen, eylemin kişinin kendi isteği dışında gerçekleştiğini ifade eden ve geçişsiz olan fiillere **oluş fiili** (**kararmak, sararmak, solmak, büyümek**) dendiğini;
 24. Fiil kiplerinin haber kipleri (**-di, -miş,-yor, -ecek , -ar,-mez**) ve dilek kipleri (**-ayım, -alim, -a ,-malı, emir ekleri**) olmak üzere ikiye ayrıldığını;
 25. Basit zamanlı fiillerin tek; birleşik zamanlı fiillerin iki kip eki aldığını (**gelmiş**: basit zamanlı ~ **gelmişti**: birleşik zamanlı)
 26. Bir fiil birleşik zamanlı ise orada mutlaka bir ekfiilin olduğunu (**çalışmalıymışım** ~çalışmalı **ımişim**);
 27. Bir cümlede eğer isim soylu bir sözcük yüklem olmuşsa orada mutlaka bir ekfiilin olduğunu (sınıf temizmiş, her şeyim sensin, bu yaptıklarım senin içindi, o da iyidir.);
 28. Fiil çatısı denince, fiillerin **özne** ve **nesneye** göre aldığı durumun sorulduğunu;
 29. Öznesine göre fiil çatısının **etken, edilgen, dönüşlü, işteş** olarak dört grupta incelendiğini;
 30. Bir fiilin edilgen olabilmesi için mutlaka **-ı, -n** çatı eklerini alması gerektiğini ve öznesinin (**eylemi yapanın**) belli olmaması gerektiğini (**Sokaklar temizle-n-di**) (**kim tarafından temizlendi?** **Cevap yok**)
 31. Bir fiil edilgen çatılı ise öznesi mutlaka sözde öznedir. (**çaylar içi-l-di**) (**çaylar: sözde öznedir**)
 32. Bir fiilin dönüşü olabilmesi için **-ı, -n** çatı eklerinden birini alması, öznenin belli olması ve kendi kendine olma anlamı vermesi gerektiğini

- (kadın aynanın karşısında **süsle-n-di**) (kadın: **gerçek özne**)
33. Bir fiilin işteş çatılı olabilmesi için “**-iř**” çatı ekini mutlaka alması, öznenin en az iki kişi olması ve eylemin **birlikte ya da karşılıklı** yapıma anlamı vermesi gerektiğini (çocuklar **döv-üş-tü**: karşılıklı ~ kadınlar **gül-üş-tü: birlikte**);
 34. Etken fiillerin öznesinin belli olduğunu yani öznesinin gerçek olduğunu ve **-ı, -n, -ř** çatı eklerinden birini **almaması** gerektiğini (**çocukları dövdü**)
 35. Fiillerin nesnesine göre “**geçişli, geçişsiz, oldurgan, ettirgen**” olduğunu,
 36. Bir fiilin başına “**onu**” zamirini getirebiliyorsak o fiilin geçişli, getiremiyorsak geçişsiz olduğunu (“ sevdi” geçişli bir fiildir; çünkü “onu sevdi” diyebiliriz.) (“**oturdu**” **geçişsiz** bir fiildir çünkü “**onu oturdu**” diyemiyoruz. Yani geçişliler nesne alabilirken geçişsizler alamıyor);
 37. Geçişsiz bir fiilin **-r , -t ,-tır** ekleriyle geçişli yapılabileceğini ve geçişsizken geçişli yapılan bu fiillere **oldurgan** fiil dendiğini (**adamı öl-dür-dü**)
 38. Geçişli fiillerin **-t, -tır, -r** ekleriyle yeniden geçişli yapılarak geçişlilik derecesinin artırılabilceğini ve bu tür fiillere “**ettirgen**” çatılı fiiller dendiğini(**Bir de kitap al-dır-di.**);
 39. **Sıfat-fiil, zarf -fiil ve isim-fiil** eklerinin üçüne birden fiilimsi(eylemsi) dendiğini (sıfatfiil ekleri: **an-ası-mez-ar-dik - ecek -miş**) (zarffiiil ekleri:- **arak, -ıp ,-madan, -ınca, -dıkça ,-dığında...**) (isinfiiil ekler:- **ma ,-iř ,-mak**) ;
 40. Her **-acak, -mez , -ar ,-miş** eklerinin sıfat fiil olmadığını, **sıfatfiil olabilmesi için genellikle sıfat tamlaması kurması gerektiğini**, söz konusu ekler eğer temel cümlede fiili yüklem yapmışsa zaman ekleri olduğunu (**geçmiş** günleri yâd ettik: sıfat fiil eki) (günler ne **çabuk geçmiş**: geçmiş zaman eki)
 41. Bir cümlede kaç tane fiilimsi varsa o kadar yan cümle olduğunu (bir **gülüşün ölmem** için yetecek: iki fiilimsi eki olduğu için iki yan cümle vardır.);
 42. Bir cümlede eğer fiilimsi varsa o cümlenin **girişik birleşik bir cümle** olduğunu ve cümle yapısına göre sorulursa önce şıklarda fiilimsi olup olmadığını bakacağımızı (gülerek yanıma geldi: girişik birleşik bir cümledir; çünkü –erek fiilimsisi ekini almıştır)
 43. Birleşik fiillerin iki fiilin birleşmesinden (**öpüver, bakakaldı, yapabildi...**), bir isimle bir yardımcı fiilin birleşmesinden (**mutlu olmak, fark etmek, emretmek, etkili kılmak...**) ya da deyimim cümlede yüklem olmasıyla (**baltayı taşa vurdu**) oluştuğunu;
 44. Fiil kipinde anlam kaymasının bir zaman ekinin ya da dilek kipinin bir başka zaman eki ya da dilek kipi yerine kullanılması olduğunu (Sabahları

- yürüyorum (yürürüm) ,Nasrettin hoca eşeğe ters biner (binmiş)
45. Yapım eki almamış sözcüklerin **basit** (geldi, çaylar, seviyorum.), yapım eki almış sözcüklerin **türemiş** (taşlık, ışık, sevgi...) olduğunu;
 46. Yapım eklerinin sözcüğün anlamını ve türünü değiştirdiğini (**uç-ak, göz-lük, çiz-gi**);
 47. Çekim eklerinin sözcüğün anlamını ve türünü değiştirmediklerini, adlara gelen çekim eklerinin **durum ekleri, iyelik ekleri, çoğul eki, tamlayan eki**; fiile gelen çekim eklerinin ise **kip ve şahıs ekleri** olduğunu;
 48. İkilî kökün (**ortak kök, kökteş**) anlam değişikliği olmadan hem isim, hem fiil kökü olarak kullanılabilen kökler olduğunu (**Boya** aldım: isim) (evi **boyamış**: fiil), “Ortak köklü” sözcüklerle “sesteş, eşsesli” sözcüklerin farklı olduğunu, sesteş sözcükler arasındaki ses benzerliğinin tesadüfî olduğunu ve aralarında hiçbir anlamsal bağ olmadığını oysa ortak köklü sözcüklerde anlamsal bağ olduğunu (**Gül**: “**Gül**.” dedi bülbüle: Bu cümlede geçen ilk “gül” sözcüğü isimdir, ikincisi ise fiildir; dikkat ettiyseniz aralarında hiçbir anlamsal bağ yok, öyleyse bunlar sesteş) ;
 49. İkillemelerin ve edat öbeklerinin de sıfat, zarf, isim olarak kullanılabilceğini (**cocuk gibi** ağılıyordu: edat öbeği zarftır. **Deste deste** para: ikileme sıfat görevindedir);
 50. Cümle öğelerine ayrılırken önce yüklem tam ve doğru olarak bulunması ve hemen ardından yükleme “kim, ne” sorularını yönelterek öznenin bulunması gerektiğini, özne bulunmadan nesnenin bulunmaması gerektiğini;
 51. Cümlelerin öğeleri bulunurken isim tamlamalarının, sıfat tamlamalarının, deyimlerin, ikilemelerin, birleşik sözcüklerin bölünemeyeceğini;
 52. Anlatım bozukluğu sorularında;
 - Cümlelerin dil bilgisi kurallarına uygun olup olmadığına,
 - Ortak öğelerden kaynaklanan bir yanlışlığın olup olmadığına,
 - Tamlama yanlışlarına,
 - Yan cümlelerin yüklemi ile asıl yüklem çatı uyumuna,
 - Sözcüğün cümlede doğru yerde kullanılıp kullanılmadığına,
 - Bir sözcüğün yanlış anlamda kullanılıp kullanılmadığına,
 - Sözcükler ya da düşünceler arasındaki anlam çelişmesine,
 - Cümlelerin duru, akıcı, açık olup olmadığına ve gereksiz sözcük olup olmadığına,
 - Özne- yüklem uyumuna bakılacağına;
 53. Duru cümlelerin içinde gereksiz sözcük bulunmayan cümle olduğunu
 54. Akıcı cümlelerin kolay okunur, anlaşılır bir cümle olduğunu
 55. Yalın cümlelerin söz sanatlarından arınmış cümle olduğunu

56. Ara sözlerin iki virgül, iki kısa çizgi ya da iki parantez arasında söylenen açıklama niteliğinde bir söz olduğunu ve ara sözün cümleden çıkartıldığında cümlelerin anlamının bozulmadığını (Ayşe, evin **en büyük olanı**, dün gelin oldu.);
57. Ara sözün görevi sorulduğunda aslında cümlelerin hangi öğesini oluşturduğunun sorulduğu (Yukarıdaki cümlede ara söz özne görevindedir.);
58. Eksiltili cümlelerin yüklemi söylenmemiş cümle olduğunu (Karşımıza birdenbire çıkıveren bir deniz...);
59. Cümlelerin kuruluşuna (dizilişine) göre ya kurallı (düz) ya da kuralsız (devrik) olduğunu, yüklemi sondaysa kurallı, sonda değilse devrik olduğunu (Yarın size **geleceğim**: kurallı) (Yarın **geleceğim** size: devrik)
60. Bir cümlelerin yüklemine, “-me, -ma, -mez, -maz, -sız, -siz ekleri ya da “**yok**”, “**değil**” sözcükler varsa o cümlelerin yapıca olumsuz bir cümle olduğunu;
61. Sözcüklerin yanlış yazılmasının, sözcüklere getirilen eklerin yanlış olmasının yazım yanlışlığı olduğunu;
62. Özel isimlerin hepsinin büyük harfle başlaması gerektiği; aksi takdirde bir yazım yanlışlığı yapılmış olacağını (Yaban, Milliyet gazetesi, Karabaş, Meydan Mahallesi, Kenan)
63. “**f,s,t,k,g,ç,h,p**” sert ünsüzleriyle biten bir sözcüğe “**c,d,g**” yumuşak ünsüzlerle başlayan bir ek getirildiğinde bu ünsüzler eğer “**ç, t, k**” ye dönüştürülmezse orada bir yazım yanlışlığı yapılmış olacağını ve bu dönüşümden sonraki ses olayına **ünsüz benzeşmesi** (sertleşmesi) dendiğini (kitapçı: yanlış / **kitapçı**: doğru ve aynı zamanda bir ünsüz benzeşmesi vardır)
64. “**p,ç,t,k**” sert ünsüzlerle biten kelimelere ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde bu ünsüzlerin yumuşadığını buna da **ünsüz yumuşaması** dendiğini, özel isimlerde bu yumuşamanın olmadığını (ağaç –ı / **ağacı**, Zonguldak’ı)
65. Özel adlara, sayılara, kısaltmalara getirilen çekim eklerinin kesme işaretiyle ayrılması gerektiğini; aksi takdirde bir yazım yanlışlığı yapılmış olacağını (**Ayşe’yi, TDK’nin,5’te**)
66. Bağlaç olan “**de, da**” nın ayrı yazıldığını, kesinlikle “**te, ta**” biçimi olmadığını, cümleden çıkartıp cümleyi yeniden okuduğumuzda cümlelerin yapısının bozulmadığını (**Sana kitap da alacağım.**) ;
67. Özel isimden sonra gelen “**de, da**” bağlacının kesinlikle kesme işaretiyle ayrılmayacağını (sizinle Ahmet de gelecekti.);
68. “**ki**”nin çekimli bir fiilden sonra geliyorsa bağlaç olduğunu ve mutlaka ayrı yazılması gerektiğini (duydum ki unutmuşsun gözlerimin rengini)
69. “**ki**” eklendiği ismi sıfat yapmışsa yani önündeki isme “**hangi**” sorusunu yöneltebiliyorsak o - ki’nin sıfat yapan “-ki” olduğunu, sıfat yapan –

- ki'lerin genellikle –“**da** ,**-de**” ekinden sonra geldiğini ve bitişik yazıldığını (duvardaki resim: hangi resim; üzerindeki elbise: hangi elbise?);
70. “**ki**” eğer bir ismin yerini tutmuşsa ve “**ki**” den sonra “**ler**” çokluk ekini getirebiliyorsak o “**ki**”nin **ilgi zamiri** olduğunu ve bitişik yazılması gerektiğini (Seninki geliyor ~ Seninkiler geliyor);
71. “**mi**” soru edatının her zaman ayrı yazıldığını, hangi **ögeden sonra geliyorsa o ögeyi buldurmaya yönelik olduğunu - ma , -me** olumsuzluk ekinin darlaşmış biçimiyle karıştırmamak gerektiğini (Siz mi geleceksiniz? :soru ekidir ve öznenen sonra geldiği için özneyi buldurmaya yöneliktir.) (Beni niçin dinlemiyor? :Burada –**me** olumsuzluk ekinin darlaşmış biçimidir ve bitişik yazılmalıdır.)
72. Büyük ünlü uyumuna “**kalinlık –incelik uyumu**” , küçük ünlü uyumuna ise “**düzlük –yuvarlaklık uyumu**” dendiğini;
73. İçinde cümleyi kuran kişinin yorumu, beğenisi olmayan, herkesçe kabul edilen yargıların “**nesnel**” ; kişinin kendi beğenisini, yorumunu dile getiren ve kanıtlanamayan yargılara ise “**öznel**” dendiğini (Dünyanın en uzun nehri Nil nehridir: Nesnel) (Nil’i seyretmeye doyum olmaz: öznel)
74. Bir sanatçının anlatım biçimiyle ilgili cümlelere **üslup cümlesi** dendiğini (Yazar, bu romanında uzun cümleler kullanmış, yöre insanının konuşma dilinden yararlanmıştı.);
75. “**Dolaylı anlatım**”la “**dolaylama**”nın farklı kavramlar olduğunu;
76. Birinin cümlesini hiç değiştirmeden kendi cümlemiz içinde aktarmaya “**doğrudan anlatım**” ,birinin sözünü kendi cümlemiz içinde eriterek, az çok değiştirerek vermeye “**dolaylı anlatım**” dendiğini (Öğretmenim:“Bu olmamış.” dedi. :**doğrudan anlatım**) (Öğretmenim bunun olmadığını söyledi. :**Dolaylı anlatım**),
77. Tek bir sözcükle anlatılabilecek bir sözcüğün birden çok sözcükle anlatılmasına “**dolaylama**” dendiğini (Bu yıl **bacasız sanayinin** yüzleri güldüreceği söyleniyor: Turizm **kastedilmiş**)
78. “**İçin**” edatının “**-mek için**” şeklinde kullanıldığında “**amaç- sonuç**” ; “**-dığı için**” şeklinde kullanıldığında “**neden – sonuç**” bildirdiğini (seni görmek için geldim: **amaç-sonuç**) (çalışmadığı için kazanamadı: **neden-sonuç**);
79. Belgisiz zamir ve sıfatların iki sözcükten oluştuğu durumlarda bitişik yazılması gerektiğini (**birkaç** insan, **biraz** sevgi, **birtakım** medya...);
80. “**Etmek, olmak**” yardımcı fiilleriyle oluşmuş birleşik fiillerde isim unsurunda bir ünlü düşmesi ya da ünsüz türemesi olmuşsa bitişik, olmamışsa ayrı yazılması gerektiğini (**reddetmek, emretmek, terk etmek**);
81. Birleşik fiillerde isim unsuru tek başına kullanılamıyorsa düşüm olmasa dahi bitişik

yazılması gerektiğini (**defetmek, defol, vazgeçmek ...**);

82. Ünlü daralması sorulunca önce –**yor** ekini arayacağımızı kelimedden –**yor’u** çıkartınca daralma olup olmadığını anlayabileceğimizi, daralma olabilmesi için mutlaka –**yor** ekinin olması gerektiği; ancak her –**yor** ekinin olduğu yerde daralma olmayabileceğini (**bekliyor ~ bekle-yor**: ünlü daralması var) (**seviyor ~sev-iyor**: daralma yok);
83. Dilimizde sadece “**de-**” ve “**-ye**” fiillerinde -**yor** eki olmadan da daralma olabileceğini. (**diye, yiyecek**);
84. Virgöl ve noktalı virgülden sonra gelen sözcüklerin –**özel isim değilse-** küçük harfle, diğer noktalama işaretlerinden sonra gelen sözcüklerin büyük harfle başlaması gerektiğini (**Kuşlar gibi uçmayı, balıklar gibi yüzmeyi öğrendik; ancak çok basit bir sanatı unuttuk: İnsanca yaşamayı...**)
85. Sıfat ve isim tamlamalarında tamlayanla tamlananın arasına virgöl getirmenin bir noktalama yanlışlığı olduğunu;
86. –**ip, -ıp, -up, -üp** bağfiil (zarf fiil) ekini almış fiillerden sonra virgöl getirilemeyeceğini (**kitaplarını alıp çıktı**) ;
87. “**Mademki, halbuki, sanki, oysaki**” sözcüklerinden sonra gelen “**ki**”lerin bağlaç olduğu halde kalıplaştığı için bitişik yazılması gerektiğini;
88. Dilimizde üç ayrı türde “**o**” sözcüğünün olduğunu;
89. “**O**” sözcüğü, bir ismin önüne gelir ve önündeki isme “**hangi**” sorusunu yöneltebilirsek buradaki “**o**” nun işaret sıfatı olduğunu (**o insanlarla konuşma**) (hangi insanlar?)
90. “**O**” sözcüğünden sonra –**lar** ekini getirebiliyorsak buradaki “**o**”nun zamir olduğunu, bu zamirin eğer bir insanın yerini tutarsa “**şahıs zamiri**” ,insan dışı bir varlığın yerini tutarsa “**işaret zamiri**” olduğunu (**Onlar mı söylediy? / şahıs zamiri**) (**o çok acı olmuş / işaret zamiri**)
91. “**Niçin**” sözcüğünün her zaman soru zarfı olduğunu, niçin anlamında kullanılan “**ne, neden, niye, ne diye**” sözcüklerinin de soru zarfı olduğunu;
92. Türkçede **soru zarfı, soru zamiri, soru sıfatı** ve **bağlaç** olmak üzere dört çeşit “**ne**” olduğunu,
- A) “**ne**” sözcüğü “**niçin**” anlamında kullanılmışsa soru zarfıdır. (**Yüzüme ne bakıp duruyorsun?**)
- B) Önündeki ismi belirtmişse, yani önündeki isme “**hangi**” sorusunu yöneltebiliyorsak “**soru sıfatıdır.**” (**Ne tür romanlardan hoşlanırsın?**) (hangi tür)
- C) Bir ismin yerini tutmuşsa yani “**ne**” den sonra “**ler**” ekini getirebiliyorsak “**soru zamiridir.**” (**Bana ne(ler) aldın?**)
- D) Bağlaç olan “**ne**” ise sözcük ya da sözcük gruplarını birbirine bağlar ,“**ne... ne**”

olarak kullanılabilir, cümleye olumsuzluk anlamı katar. (**Ne ders çalışıyor ne okula gidiyor**)

Not: Bir cümlede “ne... ne” bağlacı kullanılmışsa yüklem **olumsuzluk eki** almamalıdır; aksi takdirde bir anlatım bozukluğu yapılmış olur.

93. “En” sözcüğünün birkaç istisnası dışında cümlede her zaman zarf olduğunu; (**İçimzden en adamı oydu:** burada “en” sıfattır.) (**en güzel şarkıyı o söylediler:** burada “en” sıfatın zarfıdır);
94. Cümledeki yargı sayısının, **çekimli eylemlerin, eylemsilerin ve ekeylem** olarak yüklem olmuş ad soylu sözcüklerin toplamı olduğunu (Bir şiir **istersin** içinde benzetmeler **olan, kusura bakma** sevgilim heybemde sana **benzeyecek** kadar güzel bir şey **yok**) (bu dizelerde altı çizili sözcük ya da sözcükler birer yargıdır dolayısıyla burada toplam altı yargı vardır);
95. “Betimlemenin (tasvir etme)”, gözlemlerin okurun gözü önünde canlanacak biçimde olması gerektiğini, bu anlatım biçiminde nitelendirme sıfatlarının, durum zarflarının çokça kullanıldığını, bir yerin ya da bir kişinin genellikle dış görünüşünün anlatıldığını, hareketin olmadığını, kısaca betimlemenin **sözcüklerle resim çizme** işi olduğunu Adanın üzerinde **açık mavi bir pardösü** vardı. **Kirli ve biraz da eski bu pardösünün üzerindeki açık kırmızı ve temiz atkı bir çelişki** gibi görünüyordu.)
96. “**Öyküleme**” ise **bir olay, bir hareket** olduğunu (Öğretmen sınıfa girdi, defteri imzaladı, yerinden kalkarak dersi anlatmaya başladı...);
97. “**Açıklamada**” yazarın asıl amacının **okuyucuyu bilgi sahibi yapmak** olduğunu
98. “**Tartışmada**” ise **yazarın okuyucunun var olan bilgilerini değiştirmeye çalıştığını**, kökleşmiş bir düşünceye karşı çıktığını ve okuyucuya kendi düşüncesini kabul ettirmeye çalıştığını (Bizde şiir kesinlikle çevrilemez görüşü hâkimdir. Bugün gidin yazın alanında gelişmiş toplumların yazın tarihine bakın, sanatçıların önce bu işe çeviriyle başladığını görürsünüz ayrıca orijinalinden daha güzel çevirileri göreceksiniz orada. Bu da şiirin çevrilebileceğinin bir kanıtı değil midir?)
99. “**Örnekleme**”nin sözü edilen soyut bir düşüncenin kafamızda daha iyi canlanması, somutlaştırılması için başvurulan bir düşünceyi geliştirme yöntemi olduğunu; **Tanık göstermenin (alıntı yapma)** ise yazarın düşüncesini daha inandırıcı kılmak için sözünü ettiği konuda, alanında uzman **birinin sözünü tırnak içerisinde olduğu gibi alma** olduğunu.

ÖĞRENMiŞ MiYDiNiz?

